

Äktenskaps- och vigselfrågor

En probleminventering

Rapport till SKR:s styrelse 2005-02-02
från Arbetsgruppen för äktenskaps- och
vigselfrågor

Innehållsförteckning

Förord 3

1 Äktenskapstraditioner – en sammanställning 5

Inledning 5

1 Äktenskap och samboskap 5

Sammanfattning 8

2 Skilsmässa och omgifte 10

Sammanfattning 11

3 Vigselrätt/vigselplikt 12

Sammanfattning 14

4 Pastoral rådgivning om äktenskap 15

Sammanfattning 16

5 Liturgisk utformning av vigsel 16

6 Förutsättningar för

bilateral överenskommelse om interkonfessionella äktenskap 18

Sammanfattning 21

2 Ämnen för fördjupat samtal 23

Inledning 23

1 Äktenskap och samboskap 23

2 Skilsmässa och omgifte24

3 Vigselrätt/vigselplikt 24

4 Pastoral rådgivning om äktenskap 25

5 Liturgisk utformning av vigsel 25

6 Förutsättningar för bilateral överenskommelse

om interkonfessionella äktenskap 26

BILAGA 1

Misha Jacic: **Det ortodoxa vigselritualet** 27

BILAGA 2

Per-Magnus Selinder: **Vad berättar gudstjänstordningarna?** 29

Inledning 29

1 Två liturgiska huvudlinjer 29

2 Bibelmotiv för äktenskapet 30

3 Äktenskapets innebörd enligt liturgisk text 30

4 Ringen/ringarna som tecken 32

5 Andra symboler och symbolhandlingar 33

6 Vigselgudstjänst och mässa 33

7 Interkonfessionella äktenskap och vigslar 33

Exempel

Ekumenisk vigselgudstjänst 35

Förord

BAKGRUND

SKR:s styrelse gav på våren 2003 en arbetsgrupp i uppdrag att inventera och precisera aktuella frågor kring äktenskap och vigsel i behov av gemensam teologisk bearbetning och att föreslå former för den uppgiften. I skrivelse 2003-08-24 inkom gruppen genom ordföranden Per-Magnus Selinder med förslag i båda avseendena.

Då rapporten behandlades vid SKR:s styrelsesammanträde 2003-09-10–11 § 86 uppdrogs åt generalsekreteraren och direktorn för ekumenisk teologi att forma en arbetsgrupp. Styrelsen tillfogade vid sammanträdet 2003-12-04 § 119 att arbetet inte skulle innefatta frågor om förändrad äktenskapsbalk och kyrklig vigselrätt i förhållande till partnerskapslagen.

I en PM 2003-12-15 framlade generalsekreteraren och direktorn för ekumenisk teologi förslag till direktiv och sammansättning av en arbetsgrupp. Efter redovisningar till styrelsen under våren 2004 över arbetets uppläggning skulle gruppen ha att redovisa sitt arbete vid SKR:s styrelsesammanträde i mars 2005. Förslaget fastställdes av styrelsens AU 2004-02-05.

UPPDRAGET

Arbetsgruppens har enligt direktiven fått i uppdrag:

”att göra en kartläggning av några specifika frågor för fortsatt ekumenisk behandling inom SKR. Arbetsgruppen skall översiktligt beskriva hur följande frågor behandlas dels *inom* SKR:s medlemskyrkor, dels *mellan* kyrkorna vid interkonfessionella äktenskap:

- vigselrätt/vigselplikt
- definitioner av äktenskap och samboskap
- skilsmässa och omgifte
- pastorala råd om äktenskap
- liturgisk utformning av vigsel
- förutsättningar för bilaterala överenskommelser om interkonfessionella äktenskap

På detta vis kan gruppen bidra till en kartläggning av vilka frågor som bör bli föremål för fördjupat samtal. Här närmar vi oss dock ytterligare stora teologiska/etiska frågor kring människosyn och den mänskliga sexualiteten. Dessa samtal är viktiga att föra men utan tidspress och i ett eget sammanhang.”

ARBETET

Arbetet har utförts i en arbetsgrupp med representanter för SKR:s fyra kyrkofamiljer. Med viss förändring av den ursprungliga planeringen har gruppen utgjorts av stiftsadjunkt Inga-Lena Arvidsson, biskop Lars Eckerdal, fader Ingvar Fogelqvist, fader Misha Jaksic, kyrkojurist Lena Källgren Rommel och pastor Per-Magnus Selinder. Sammankallande har varit direktorn för ekumenisk teologi sr Katrin Åmell.

Med början 2003-02-13 har gruppen haft sammanlagt sju sammanträden, alla proto-

kollförda av direktorn. I syfte att bredda och fördjupa arbetet har ledamöter bl.a. intervjuat företrädare för några kyrkor av olika typ, vilka inte varit direkt representerade i gruppen. Vid ett tillfälle har gruppen gästats av pastor Elie Kabwe, Franska reformerta kyrkan, som informerade om det internationella nätverket "Interchurch families". Gruppen har också tagit del av rapporten *Ekumeniska äktenskap, pastorala råd*, 1999, producerad i dialogen mellan Stockholms katolska stift och Svenska kyrkan, samt ett material med pastorala råd, anvisningar och liturgisk ordning för ekumenisk vigselgudstjänst, utformat inom samtalsgruppen mellan Stockholms katolska stift och Svenska Missionskyrkan.

Det är en enig arbetsgrupp som, med tack för förtroendet, nu överlämnar rapporten till SKR:s styrelse och avslutar sitt arbete.

Sundbyberg den 2 februari 2005

Arbetsgruppen

1 Äktenskapstraditioner - en sammanställning

INLEDNING

Arbetsgruppens första uppgift har enligt direktiven varit att översiktligt beskriva hur sex olika frågor behandlas ”dels inom SKR:s medlemskyrkor, dels mellan kyrkorna vid interkonfessionella äktenskap”, nämligen:

- vigselrätt/vigselplikt
- definitioner av äktenskap och samboskap
- skilsmässa och omgifte
- pastorala råd om äktenskap
- liturgisk utformning av vigsel
- förutsättningar för bilaterala överenskommelser om interkonfessionella äktenskap

Här följer nu en *översiktlig beskrivning* av traditionerna i de angivna hänseendena. Direktivets disposition av frågor följs utom beträffande den första punkten, som här behandlas som den tredje efter de grundläggande punkterna om synen på äktenskap och samboskap samt på skilsmässa och omgifte. Punkt för punkt beskrivs förhållandena inom resp kyrka/familj, varefter fokus sätts på likt och olik i traditionerna. De avslutande sammanfattningarna utgör underlaget för gruppens förslag i kapitel 2 till ”vilka frågor som bör bli föremål för fördjupat samtal” (direktivens formulering).

1. ÄKTENSKAP OCH SAMBOSKAP

Katolska kyrkan

Äktenskapet är en i skapelsen given ordning, ett gudomligt förbund. Det är därför också oupplösligt, en gemenskap i vilken makarna delar ljuvt och lett. Det är till för makarnas bästa och för föräldraskap, men barnlöshet undergräver inte föreningens fullödighet. Äktenskapet konstitueras genom makarnas frivilliga samtycke till att ge sig åt och ta emot varandra.

Ingår döpta äktenskap utgör detta ett av de sju sakrament kyrkan förvaltar. I detta sakrament kommer Kristus för att stanna hos makarna, så att de berikas av hans närvaro, kan orka älska både trofast och utgivande som han och tack vare honom kan nalkas Fadern och ta vård om sina barn. Sakramentaliteten förutsätter att kontrahenterna är döpta, ger sitt ömsesidiga samtycke till en livslång förening och vill leva sakramentalt. Med sakramental intention menas att makarna parterna inte uttryckligen deklarerar motsatsen.

Varje äktenskap, sakramentalt eller inte, har en skapelsegiven social karaktär; det är en samhällelig institution. Det innebär att kontrahenternas konstitutiva samtycke till äktenskap måste deklarerats offentligt, inför vittnen och, åtminstone normalt, en i kyrkan och samhället i övrigt erkänd företrädare för kyrka/samhälle.

Samboskap kan mot denna bakgrund inte godkännas. Däri ligger ingen värdering av kvaliteten i parternas inbördes överenskommelser, utan det beror på att ett äktenskapsliknande samliv saknar den i bokstavig mening offentliga/sociala dimension som hör till den skapelsegivna ordningen, därmed också de offentliga löften till livsvaraktig trohet som hör äktenskapet till. Sambopar begår dessutom en allvarlig synd genom att leva tillsammans sexuellt utan att var gifta.

Ortodoxa kyrkor

Äktenskapet är en skapelsegiven ordning. Människan, skapad till man och kvinna – två personer av samma mänskliga väsen – har i denna sin givna gemenskap en särställning i skapelsen såsom Guds avbild och medskapande förvaltare av det skapade.

Den paradisiska mänskliga enheten mellan två personer, som återspeglade den heliga Treenighetens gemenskap, splittrades i syndafallet. Främlingskapet mellan människor inbördes och till Gud drev Fadern att sända Sonen som frälsare och försonare, och hans människoblivande kom till för människors gudomliggörelse. Den ouplösliga föreningen mellan Kristus och hans kyrka är förebilden för makarnas samliv i äktenskapet. Häri framtonar äktenskapets sakramentalitet. Äktenskapet är ett skapelsegivet ouplösligt kärleksförbund till vilket hör den kroppsliga förening som krävs för fortplantningen. Men till den sakramentala dimensionen hör också Kristi närvaro till styrka och förebild för det äktenskapliga samlivet och för daglig korsfästelse av själviskhet och likgiltighet. Äktenskapet är därför den väg på vilken makarna i kyrkans gemenskap får gå in i gudsriket, blommande i paradiset och väntande på sin fulländning.

Den självklara förutsättningen för äktenskapets sakrament är trolovningen, kontrahenternas offentliga och ömsesidiga viljeförklaring inför Gud, bekräftad genom växlingen av ringarna som välsignats av prästen. Själva vigseln börjar med kontrahenternas försäkran att de av fri vilja vill ingå äktenskapet och att inga äktenskapshinder finns. Äktenskapets sakrament fullbordas i det att prästen förklarar att paret vigs samman i den heliga Treenighetens namn, kröner dem och låter dem dricka ur den gemensamma bågaren, symbolen för ett samliv med dryck ur glädjens likaväl som lidandets kalk. Vigseln bör fullföljas och bekräftas av makarna genom den gemensamma kommunionen, något som dock numera oftast sker vid något tillfälle efter själva vigseln.

Samboskap kan principiellt inte förenas med ortodox grundsyn. I denna är kyrkans gemenskap den givna ramen för det äktenskapliga samlivet. Där hör natur och nåd samman och som ”den lilla kyrkan” får makarna njuta och förvalta skapelsens och frälsningens gåvor genom äktenskapet, som förmedlas av kyrkan. Det innebär att förbund slutna i andra kyrkor eller inför civila myndigheter principiellt sett inte kan räknas som äktenskap, ännu mindre samboskap.

Till ortodoxt ethos hör att avväga tillämpningen av principiella grundsatsar i den konkreta icke-paradisiska verkligheten – oekonomía (pastoral tillämpning) och philanthropía (humanitet). På det sättet har äktenskap ingångna i andra kyrkor och civiläktenskap i vissa fall kunnat respekteras. De som lever i samboskap uppmanas att bekräfta sin förening genom vigsel till äktenskapets sakrament.

Svenska kyrkan

Äktenskapet är enligt Svenska kyrkans evangelisk-lutherska tradition en skapelsegiven ordning, instiftad och välsignad av Gud för ”hela kristenheten, ja, hela världen”. Äktenskap och familj är en grundläggande gemenskapsform i samhället. Det finns till inte bara för att förhindra oansvarig livsföring eller för att paret skall kunna bo ihop utan för att de två av Gud skall sammanfogas till ett. Äktenskapet skall därför ses ”i ljuset av Guds ord varmed det är smyckat och välsignat”. Guds närvaro i äktenskapet ger makarna hjälp att leva kärleksfullt och vara ett vittnesbörd för omgivningen. Med förebild i föreningen mellan Kristus och församlingen skall de leva i livslång trohet och gemensamt dela livets glädje och sorg. Äktenskapet konstitueras genom deras frivilliga konsensusförklaring och löften offentligt inför Gud, varandra och församling/vittnen.

Av definitionsmässiga skäl kallas äktenskapet vanligen inte sakrament. Visserligen är det instiftat av Gud och bär på löften, varför det kunde kallas sakrament. Beteckningen brukar dock reserveras för handlingar som är förbundna med löften om frälsande nåd (dop, nattvard, bikt) och förordnats inom det nya förbundet, medan äktenskapet och dess löften hör till skapelseordningen.

Den kyrkliga vigseln markerar högtiden, glädjen och ansvaret vid övergången till äktenskapet. Därtill vill kyrkan med Kristus som förebild visa makarna på den inbördes gemenskapen och det ömsesidiga tjänandets väg, på vars och ens behov av en egen gudsrelation och på familjens öppenhet för alla som behöver dess omtanke. Guds välsignelse nedkallas över äktenskapet, och de närvarande deltar i förbön och påminns själva om vad verklig äktenskaplig gemenskap innebär.

Likafullt finns inget hinder mot att äktenskap ingås genom borgerlig vigsel eller någon annan ordning. En sådan vigsel kan följas av att makarna i en gudstjänst får del av kyrkans förbön och välsignelse.

Samboskap bör enligt kyrkomötets läronämnd i likhet med andra nya samlevnadsförhållanden bli föremål för fördjupad teologisk reflektion, även om kyrkan utifrån bibel, tradition och pastoral erfarenhet anser äktenskapet vara den bästa samlevnadsformen för alla i samhället. Alltid har kyrkan hävdats att en offentlig konsensusförklaring och löftesgivning är något för äktenskapet konstitutivt, och reflektionen bör innefatta frågan om det kan anses ingången genom andra former av detta konstitutiva. Krav på odelat engagemang, varsamhet, respekt och trohet i Jesu undervisning om mänskliga relationer är ledstjärna för och dom över all samlevnad, evangeliets förlåtelse och inspiration till ömsesidigt tjänande gäller alla slags relationer. Beträffande äktenskapet lär kyrkan att samlevnadens yttre form skall stödja äktenskapets syfte och mening.

Svenska Missionskyrkan

Äktenskapet karaktäriseras av tre faktorer: kärlek och vilja att dela livet tillsammans, löften om trohet samt det offentliga tillkännagivandet. Den kristna vigseln är en gudstjänst med bön om Guds välsignelse över dem som går in i ett äktenskap. Att ingå äktenskap är en ömsesidig viljeakt: viljan att i trohet och lyhördhet för varandra fördjupas i kärlek under medgång och motgång och att tillsammans skapa ett hem (och ge barnen trygghet).

Samboskap en tid före vigseln är i praxis det vanligaste idag. Kyrkohandboken innehåller nu anvisningar för en välsignelseakt utan laga verkan inte bara för dem som av olika skäl vigts borgerligt ("civilrättslig vigsel"), utan också för dem som av olika skäl inte önskar ingå ett juridiskt giltigt äktenskap men i församlingen offentligt vill lova varandra trohet och få förbön över sitt förhållande. Det kan gälla t.ex. "ett äldre par som tidigare levit i äktenskap, men av skilda hänsyn eller skäl inte önskar registrera ett nytt äktenskap". Det betonas att en sådan "välsignelseakt" bör formas så att den inte förväxlas med en vigsel.

Metodistkyrkan i Sverige

Äktenskap konstitueras genom kontrahenternas löften inför Gud och samhället. I den meningen är borgerlig vigsel jämbördig med en som sker i församlingen. Äktenskapet är Guds gåva genom vilken man och hustru skall ge varandra kärlek och tröst och visa tillit och ömhet. Gud vill att samlevnaden skall rymma lust och glädje, där makarna respekterar varandras egenart och mognar tillsammans, vilket bidrar till barnens utveckling och ett familjeliv öppet och berikande för många.

Av vigselordningen framgår att kontrahenternas viljeförklaring och löften inför Gud och församling är konstitutiva.

Samboskap fungerar som något av en kontrahenternas prøvotid inför ett äktenskap. De flesta paren begär sedan vigsel till äktenskap. En del har åsikter om att pastorer inte förklarar samboskap oacceptabelt i församlingen men i stort sett är det inte kontroversiellt. Mer under diskussion är äldre personers samboskap. Ofta handlar det om änkor och änklingar, som åberopat skattemässiga och andra ekonomiska skäl för samboskapet.

Evangeliska Frikyrkan

Äktenskapet innebär att ett parförhållande ingås som inte bara angår makarna utan också samhället. Vigseln är den offentliga formen för att ingå äktenskapet.

Ett civilt ingånget äktenskap är lika giltigt som det kyrkligt ingångna, men den kyrkliga formen av vigsel är viktig ur religiös synvinkel. En väsentlig aspekt på detta kan markeras genom att några av brudparets vänner såsom representanter för församlingen kommer fram och är förebedjare. Vigselns religiösa dignitet är så stor att den kyrkliga vigseln måste praktiseras, även om förändrad äktenskapslagstiftning skulle innebära att legal kyrklig vigselrytt upphör.

Samboskap i församlingen kunde länge inte accepteras, och pastor hade ett oskrivet krav på sig att gå till rätta med samboende. Successivt och snabbt har förhållandena ändrats. Numera accepteras också långa samboförhållanden.

Pingströrelsen

Äktenskapet konstitueras genom kontrahenternas löften inför Gud och samhället. I den meningen är borgerlig vigsel jämbördig med en som sker i församlingen.

Av de båda ordningar för vigsel som församlingarnas gemensamma vigselnämnd anvisar, anger den första att Gud förordnat äktenskapet till samhällets bestånd, makarnas inbördes hjälp och kommande släktens väl. Det är heligt, heliga dess förbindelser, heliga dess ändamål, och under ömsesidig trohet under livets alla skiften och genom tron kan äktenskapets syften förverkligas. Kontrahenternas löften inför Gud och församling/vittnen är konstitutiva för äktenskapet, vilket stadfästs av pastor. Det äktenskap som ingås genom en sådan vigsel befinner sig rent av ”i ett gränsland till sakramenten”.

Samboskap finns det principiellt sett inget utrymme för inom Pingströrelsen, främst därför att det anses sakna bibliskt stöd. Det förekommer dock önskemål om teologisk bearbetning av den traditionella hållningen.

I Pingströrelsens undervisning har betonats vikten av sexuell avhållsamhet utanför äktenskapet. För att undvika föräktenskapliga förbindelser har rörelsens folk traditionellt ingått äktenskap tidigt eller alltför tidigt. Av allt att döma har genomsnittsåldern höjts under senare år.

Sammanfattning

Genomgående betonas att *äktenskapet* är en Guds skapelsegivna ordning. I det ljuset framträder – med varierande styrka – äktenskapets sociala och samhälleliga dimensioner. Genomgående betonas därför också kontrahenternas frivilliga samtycke och offentligt avgivna ömsesidiga löften som konstitutiva element för äktenskapet.

Till den gemensamma grundsynen men mindre framträdande hör också att äktenskapet skall levas på korsets och mödans jord. Mot den bakgrunden framhålls kravet på trohet under

livets alla växlingar liksom den kraft tron skänker. Eftersom vigseln (som regel) sker i församlingens gudstjänstrum, fylls av Guds ord och bön och leds av en Kristi tjänare framtonar på flera olika sätt, även då detta inte uttalas, att Kristus vill vara makarnas förebild i osjälvisk kärlek och välsigna makarnas äktenskap genom sin försonande närvaro. Detta evangelium bör rimligen bli oavvisligt tydligt när vigseln förenas med mässa, vilket skall eller uttryckligen kan ske i några av kyrkorna (se nedan s 18).

I synen på skapelsens men även på försoningens dimensioner finns olika betoningar i kyrkorna men inget direkt åtskiljande. Skiljelinjer framträder däremot i synen på det för äktenskapet konstitutiva. Alla betonar nödvändigheten av kontrahenternas frivilliga viljeförklaring och offentliga löften, men kyrkorna interpreterar dem på olika sätt.

Enligt ortodox lära är samtycke och löften nödvändiga men inte tillräckliga förutsättningar för äktenskapets sakrament (mysterion). Förvaltat av den ortodoxa kyrkan kan det fullbordas först genom att prästen i Treenighetens namn förklarar makarna sammanvigda och kröner dem och i förlängningen genom makarnas gemensamma deltagande i eukaristin. I konsekvens med denna grundsyn kan ett sakramentalt äktenskap inte ingås genom vigsel i annan kyrklig eller i borgerlig ordning.

Också i katolsk tradition räknas äktenskapet som sakrament, men de för sakramentet konstitutiva elementen är deklarationerna från kontrahenterna, förutsatt att de är döpta och vill, eller åtminstone inte vägrar, dela kyrkans sakramentala liv. I konsekvens med grundsynen måste inte präst leda vigseln; det kan numera även diakon göra eller – med särskilt tillstånd – lekman.

I de övriga kyrkorna är kontrahenternas samtycke och offentliga löften nödvändiga och tillräckliga element för att ingå äktenskap, och det har samma giltighet oavsett om det ingåtts i borgerlig eller kyrklig ordning. Det innebär inte att den kyrkliga formen är likgiltig, eftersom makarna i kyrkans gemenskap får del av Guds ord, välsignelse och förbön, vilket allt också kan rymmas i en gudstjänst efter en borgerlig vigsel. Även om sakramentsterminologi inte används, framhålls i Svenska kyrkans tradition äktenskapets sakramentala dimensioner: av Gud instiftat för att de två skall bli ett, bär det på gudomliga löften. Även t.ex. företrädare för Pingströrelsen kan tala om en sakramentsliknande karaktär.

Samboskap är en för kyrkorna som regel besvärande realitet. I ortodox tradition avvisas samboskap av sakramentalteologiska skäl. Katolska kyrkan och Svenska kyrkan betonar att samboskapet förbiser äktenskapets sociala och samhällseliga dimensioner, vilka uttrycks i makarnas offentliga samtycke och löften. Från Svenska kyrkans sida noteras dock behovet av fördjupad teologisk reflektion över samlevnadsformerna i samhället. Också i Pingströrelsen och andra kyrkor höjs röster för teologisk bearbetning av en tradition som traditionellt betecknat äktenskapet som den bibliska samlevnadsformen. Det kan antas att ingen kyrka skulle avvisa en sådan teologisk genomlysning, troligen skulle de flesta anse den angelägen.

I flera kyrkor finns ett slags de facto-erkännande av samboskap, särskilt bland äldre par. En särställning härvidlag intar dock Svenska Missionskyrkan. I vigselordningen lämnas anvisningar för ett offentligt ingånget samboskap, som uppfyller alla kriterier för ett äktenskap, inklusive kontrahenternas offentliga deklarationer, förutom den legala rättsverkan. I detta går en kyrko- och samhällssyn i dagen som också behöver genomlysas teologiskt.

2. SKILSMÄSSA OCH OMGIFTE

Katolska kyrkan

Skilsmässa är ingen möjlighet, i synnerhet inte i ett sakramentalt äktenskap. Ett sådant par kan visserligen med kyrkligt medgivande leva som särbor, men de förblir förenade i äktenskapet, också om de skulle ha fått skilsmässa enligt civil rätt. Alltsedan medeltiden har möjlighet funnits att i en noga reglerad kyrklig process undersöka ett äktenskaps juridiska halt och att på specificerade grunder förklara det ogiltigt. Annulleringen innebär alltså, att relationen som såg ut som ett äktenskap i verkligheten inte var det.

Omgifte kan mot denna bakgrund i princip inte ske. Om ett tidigare äktenskap förklarats ogiltigt, föreligger ju inget hinder att därefter ingå ett äktenskap. Vanligare är att samliv inleds av ett par där en eller båda separerat i ett äktenskap, som de eventuellt blivit skilda från enligt civil rätt. I det nya förhållandet har kanske paret också ingått civiläktenskap. Enligt kanonisk rätt är de dock inte äkta makar, varför de bör avbryta sin sexuella relation och separera. Om de inte ännu är beredda att separera, bör de inbjudas att successivt gå omvändelsens väg, i synnerhet genom bön och deltagande i gudstjänster. Så länge de lever som skilda och omgifta, får de dock inte ta emot botens och eukaristins sakrament.

Ortodoxa kyrkor

Skilsmässa från ett ouplösligt äktenskap har i långliga tider varit en paradoxal realitet, framtvängd av att äktenskapet skall levas ut i en fallen värld. Ett äktenskap förblir giltigt också om det upplösts i civil rätt, men när också kyrkan finner haveriet irreparabelt kan hon i en egen rättslig process "med tungt hjärta" konstatera, att äktenskapet oåterkalleligt förlorat sin livskraft och bekräfta skilsmässan.

Omgifte blir mot denna bakgrund ett slags eftergift i syndens värld, varigenom en som misslyckats bereds en ny möjlighet att förverkliga äktenskapet. Ända upp till en tredje möjlighet kan kyrkan acceptera.

Karaktären av upprättelse efter misslyckande återspeglas i en vigselakt avklädd vissa festliga drag.

Svenska kyrkan

Skilsmässa fördes från medeltida rätt vidare och motiverades i 1571 års kyrkoordning på samma principiella sätt som i ortodox tradition: äktenskapet kan som allt annat gott fördäras i syndens värld. För detta krävdes emellertid giltiga skäl, prövade i en juridisk process. Ett arv från medeltiden var också ordningen enligt vilken ett äktenskap kunde förklaras ogiltigt genom ett kyrkligt domslut. Kyrkoordningens regler fördes över till 1734 års allmänna lag. Under utvecklingen från medeltid till 1900-talets senare del har äktenskapsrätten, inklusive skilsmäsofrågor, handlagts i en symbios av kyrkliga och civila organ. I gällande kyrkoordning finns inga föreskrifter angående skilsmässa, vilket innebär att kyrkan de facto-erkänner tingsrättsbeslut.

Omgifte har alltsedan medeltiden accepterats, även om 1571 års kyrkoordning föreskriver en enklare ordning för vigseln. Numera finns inga föreskrivna sådana restriktioner. (Om enskilda prästers tvekan att viga frånskilda se nedan s 13.)

Svenska Missionskyrkan

Skilsmässa är en konsekvens av den brustenhet som finns i skapelsen, även om

äktenskapslöftena principiellt gäller hela livet. Också för detta finns det en väg till förlåtelse. Kyrkohandboken har nu även i ett appendix liturgiskt material att användas inom ramen för själavården vid upplösning av ett äktenskap

Omgifte kan i konsekvens med den grundsynen ske utan att giltigheten i det senare upplösta äktenskapet ifrågasätts.

Metodistkyrkan i Sverige

Skilsmässa har traditionellt betraktats som ett misslyckande och accepterats som en lösning av misslyckandet.

Omgifte har i konsekvens med den uppfattningen inte utgjort något principiellt problem i församlingen, varför vägran att viga frångående troligen inte förekommer.

Evangeliska Frikyrkan

Skilsmässa har sedan gammalt accepterats som lösning under särskilda omständigheter. I nutida samhällsliv är dessa så många fler, och därmed vidgas acceptansen i församlingen. Till förändringarna i praxis hör inte bara att antalet skilsmässor har ökat. Numera, särskilt under de senaste åren, ökar uppbrotten ur unga, mycket kortvariga äktenskap trots medlingsarbete i knakande äktenskap, särskilt för barnens skull. Fullföljs skilsmässa, utgör det inte skäl för uteslutning ur församlingen, men personer i förtroendeställning brukar avstå från sina uppdrag i samband med skilsmässa.

Synen på skilsmässa har förändrats mycket mot bakgrund av en förändrad praxis. Frågan är därför hur förhållandena som vuxit fram skall kunna infogas i en genomarbetad grundsyn.

Omgifte har förekommit sedan gammalt men frekvensen har ökat och synen förändrats på samma sätt som ifråga om skilsmässan. Pastoralt stegras kravet på förberedande samtal. Vad som förevarit måste klaras upp för att det nya äktenskapet skall få goda förutsättningar.

Pingströrelsen

Skilsmässa har ökat i frekvens i pingstvännernas led lika väl som i samhället i övrigt. Ett slags medlingsinstitut finns också sedan det avskaffats i lagstiftningen, men även om de flesta kommer för medlingssamtal, kommer de flesta av dem alldeles för sent. Ibland är också skilsmässa den minst onda utvägen.

För att undvika föräktenskapliga förbindelser har rörelsens folk traditionellt ingått äktenskap tidigt eller alltför tidigt. Av allt att döma har parens genomsnittsålder vid ingången av det första äktenskapet höjts under senare år.

Omgifte praktiseras och möjligheten måste finnas, men detta efter vigselförrättarens bedömning av förutsättningarna för ett nytt äktenskap, och pastorer rekommenderas att samråda med församlingens äldstestår. Huvudfrågan är då vad som föranlett att ett tidigare äktenskap upplösts och om det som förevarit har retts upp, också i fråga om barnens förhållanden.

Sammanfattning

Med ett undantag – Katolska kyrkan – finns en kyrkornas gemensamma grundsyn: i en fallen värld kan äktenskap förvittra och skilsmässa bli den minst onda utvägen. I konsekvens med den hållningen praktiseras också *omgifte* för att bereda dem som misslyckats nya livsmöjligheter.

Kyrkorna som delar denna grundinställning godtar alla civilrättslig skilsmässodom enligt samhällets äktenskapslagar. Ett undantag finns dock. I den ortodoxa kyrkofamiljen krävs en egen prövning av kyrkans rättsliga organ för att skilsmässan skall få kyrklig giltighet. Vad gäller omgifte intar Svenska kyrkan en viss särställning som följd av att hennes vigselrätt är förbunden med viss vigselplikt (se nedan).

Katolska kyrkans hållning har vissa likheter med den ortodoxa, men utifrån en helt annan grundsyn blir tillvägagångssättet ett helt annat. Katolska kyrkan godtar inte heller civilrättsligt grundade beslut om äktenskap och skilsmässa; i bägge fallen krävs prövning enligt kyrkans kanoniska regler. Men kyrkan känner över huvud taget ingen skilsmässa från äktenskap. Vad kyrkan prövar är, om det som har ansetts vara äktenskap verkligen varit detta eller om det, på specificerade grunder, skall förklaras ha varit ogiltigt. Antalet ogiltigförklarade äktenskap är självfallet avsevärt lägre än antalet havererade.

3. VIGSELRÄTT/VIGSELPLIKT

ANMÄRKNING

Av historiska skäl har Svenska kyrkan en i lag given vigselrätt, och med hennes prästers rätt att utöva prästämbetet följer behörigheten att vara vigselförrättare. I svensk rätt blev den kyrkliga vigseln konstitutiv för äktenskaps ingående i 1734 års allmänna lag, och den utgjorde länge den enda giltiga formen. Möjligheten till borgerlig vigsel infördes först 1908. Vid den tiden fanns en ytterst begränsad möjlighet till vigselrätt för andra trossamfund, men efter trekvarts sekel utsträcktes denna kraftigt genom 1951 års religionsfrihetslag. Enligt *Lag (senaste lydelsen i kraft 1993-07-01) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan* kan en kyrka ansöka om vigselrätt hos Kammarkollegiet, som efter prövning äger besluta om vigselrätt. Kammarkollegiet förordnar behöriga personer som anmälts av trossamfundet och som prövats ha erforderliga kunskaper. Kammarkollegiet ansvarar för den prövningen och utnyttjar sin rätt att delegera till trossamfundet att utföra prövningen.

Katolska kyrkan

Stockholms katolska stift har enligt svensk lag beviljats vigselrätt men ingen -skyldighet. Behöriga enligt kanonisk rätt att förordnas som vigselförrättare är präster och numera även diakoner, därtill även lekmän efter särskilt medgivande, en möjlighet som inte använts i Sverige. Präster och diakoner har som vigselförrättare skyldighet att inte endast följa svensk lag utan också kanoniska föreskrifter beträffande äktenskap och vigsel.

Ortodoxa kyrkor

I Sverige har ortodoxa lokalkyrkor tillhöriga olika jurisdiktioner beviljats vigselrätt enligt svensk lag men ingen -skyldighet, och behöriga enligt kyrkolag att förordnas som vigselförrättare är kyrkornas präster. De har som vigselförrättare skyldighet att följa inte endast svensk lag utan också kanoniska föreskrifter i fråga om äktenskap och vigsel.

Svenska kyrkan

Svenska kyrkan har såsom enda trossamfund i landet en lagfäst vigselrätt. Den innebär att hennes präster med rätten att utöva kyrkans ämbete också får behörighet att vara vigselförrättare. De har att utöva rätten i enlighet med svensk lag och kyrkans ordning för äktenskap och vigsel

Till skillnad från andra kyrkors vigselrätt har Svenska kyrkans rätt inneburit att hennes präster varit skyldiga att vara vigselförrättare då åtminstone en av kontrahenterna tillhört Svenska kyrkan. Denna civilrättsligt föreskrivna skyldighet har medfört pastorala problem, särskilt beträffande vigsel av frånskild(a). Enligt en relativt sen lösning har vigselnskyldigheten förts över från den enskilda prästen till kontrahent(er)s hemförsamling, som har att sörja för att vigseln kommer till stånd. År 2000 upphörde den civilrättsliga skyldigheten men kyrkoordningen föreskriver kyrkotillhörigas rätt till vigsel i Svenska kyrkans ordning. Regeln har dock numera tillägget: ”om icke synnerliga skäl hindrar det”.

Svenska Missionskyrkan

Kyrkan har enligt svensk lag beviljats vigselrätt men ingen -skyldighet. Behöriga att förordnas som vigselförrättare är enligt kyrkans ordning pastorerna. Deras kompetensutbildning och prövning ingår i pastorsutbildningen.

Innan kyrkan fick vigselrätt 1952 kunde ”dubbelvigsel” förekomma: efter en borgerlig vigsel firades församlingens vigselgudstjänst. I denna ställdes på nytt frågorna om man troget ville hålla äktenskapsförbundet, vilket pastorn ”stadfäste” efter ringväxlingen (1928 års handbok).

Kyrkohandboken betonar att ”vigselgudstjänsten *kan* förenas med juridisk registrering, eftersom pastorer/präster har laglig vigselrätt ... Att samhället ger vigselrätt innebär inte ur kyrkans synpunkt att samhället kan kräva vigselplikt, dvs. bestämma om, när och med vem kyrkan skall fira gudstjänst.” Kyrkohandboken anger även möjligheten till ”vigsel utan laga verkan”, delvis i anknytning till den nyssnämnda äldre traditionen och delvis för nytillkomna behov (se ovan s 7).

Missionskyrkans pastorer har en generell samvetsklausul. Beträffande vigsel innebär den att ”missionskyrkan erbjuder ... vigsel” (kyrkoordningen) men att en pastor i samråd med dem det gäller ansvarar för att en akt blir utförd, även om pastorn av olika skäl inte anser sig kunna stå till tjänst med den själv. Men klausulen har knappast varit aktuell i samband med vigsel. Förekommer tveksamheter behandlas de inom själavårdsramen.

Metodistkyrkan i Sverige

Kyrkan har enligt svensk lag beviljats vigselrätt men ingen -skyldighet, behöriga enligt kyrkans ordning är pastorerna (de äldste) och i praktiken är de alla, även pensionärer, förordnade som vigselförrättare. För kompetensen inhämtas och tenteras en liten litteraturkurs; tentator har länge varit rektorn på kyrkans nordiska teologiska seminarium i Göteborg.

Endast Metodistkyrkan ansökte om och blev med stöd av 1876 års dissenterlagstiftning ett av Kungl. Maj:t erkänt trossamfund. Därav följde en vigselrätt men till dess att 1951 års religionsfrihetslagstiftning trädde i kraft var vigselrätten villkorlig: minst en av kontrahenterna måste ha utträtt ur Svenska kyrkan och inträtt i Metodistkyrkan. I t.ex. Göteborg blev en konsekvens att frikyrkliga från andra samfund begärde och kunde bli vigda i S:t Jakobs metodistkyrka.

Vigselrätten innefattar ingen legal vigselplikt, men i praktiken blir alla som begär vigsel vigda. I realiteten är det numera inga andra som begär vigsel än personer som är kända i församlingen och av pastorn.

Evangeliska Frikyrkan

Kyrkan har enligt svensk lag beviljats vigselrätt men ingen -skyldighet, behöriga enligt kyrkans ordning är i princip alla pastorer. Förutsättning för förordnandet är genomgången vigselkurs, ingående i kursplanen för dem som gör sin utbildning vid Teologiska högskolan. Vigselrätten kan praktiseras mycket liberalt i den meningen, att kontrahenterna inte måste tillhöra samfundet och att vigselförrättaren inte är bunden till något av samfundets gudstjänstrum. Vigselrätten innefattar ingen oskriven moralisk vigselplikt för pastorer.

Pingströrelsen

Vigselrätt kan enligt svensk lag endast beviljas samfund. Lösningen för Pingströrelsens del med formellt fristående församlingar har blivit inrättandet av "Pingstförsamlingarnas vigselnämnd" – händelsevis lokaliserad till Regulatorvägen (!) – ett för rörelsens alla församlingar gemensamt organ med säte i Stockholms Filadelfia, varifrån ordförande och vice ordförande liksom nämndens handläggare hämtas. Övriga ledamöter rekryteras från ett antal fasta platser med större församlingar, däribland t.ex. Smyrna i Göteborg. Nämnden möts en till två gånger per år, t.ex. i anslutning till den årliga Nyhemsveckan. Församlingarna begär vigselrätt och förordnande av vigselförrättare, men handlingarna överlämnas till vigselnämnden som efter prövning inger ansökningar till Kammarkollegiet.

Till vigselförrättare förordnas enligt nämndens anvisningar församlingsföreståndare och i relation till församlingens storlek en eller fler pastorer därutöver. Till ledning för lokalförsamlingarna, som avskiljer pastorer, har nämnden även utformat kriterier för dem som skall kunna avskiljas.

Förutom antagningskriterier anger nämnden fordringar för behörigheten som vigselförrättare, däribland vigselförrättarkurs. Denna anordnas av vigselnämnden och behandlar gällande regelverk samt liturgisk och pastoral praxis. Nämnden har även utformat en liten handledning, *Pingstförsamlingarnas vigselrätt*, som anger såväl lagstiftarens som nämndens krav för vigselrätt, vigselbehörighet och förordnande som vigselförrättare etc., därtill råd och anvisningar för vigselakten jämte två helt utformade vigselritual.

Vigselrätten innefattar ingen legal vigselplikt men en moralisk skyldighet i förhållande till församlingen att pröva om vigsel kan ske. Vigselförrättaren måste vara förvissad om att en vigsel inte skulle väcka anstöt i församlingen, och vid behov får detta sonderas.

Sammanfattning

Med ett undantag – Svenska kyrkan – kan alla kyrkor i Sverige begära och beviljas civilrättslig vigselrätt med behörighet att vara vigselförrättare till de personer respektive samfund utifrån sina egna kriterier väljer att anmäla. För Pingströrelsens del har den civilrättsliga regleringen föranlett bildandet av ett församlingarnas gemensamma ledningsorgan, Pingstförsamlingarnas vigselnämnd.

Denna kyrkornas gemensamma vigselrätt utövas i enlighet med civilrättsliga krav och varje kyrkas egna ramar. Rätten innefattar ingen civilrättslig vigselnskyldighet. Vanligen innebär rätten en skyldighet för vigselförrättaren att stå till tjänst, om också kyrkans villkor för vigsel är uppfylld. Svenska Missionskyrkan har dock en generell samvetsklausul som innebär att pastor i ett enskilt fall inte nödvändigtvis själv måste vara vigselförrättare.

Svenska kyrkan har av historiska skäl lagfäst vigselrätt, hennes präster vigselbehörighet. Kyrkotillhöriga har en så gott som obetingad rätt till kyrklig vigsel, och vigselnskyldigheten vilar i realiteten på deras hemförsamlingar.

4. PASTORALA RÅD OM ÄKTENSKAP

Katolska kyrkan

De officiella dokumenten talar om tre stadier av förberedelser för äktenskap. Det första är långtidsförberedelsen, som innefattar all pastoral som syftar till personlig utveckling, socialisation och andlig formering, inklusive kateketisk undervisning. Det andra stadiet är korttidsförberedelsen under förlovningstiden med äktenskapskurser, där man behandlar de krav som relationen mellan man och kvinna ställer i Guds plan för äktenskapet och familjen. Det tredje stadiet är den omedelbara förberedelsen, som består bland annat av bön, förberedelse av vigseln, bikten och den obligatoriska ”undersökning inför äktenskapet” för att fastställa att inga hinder finns för en giltig och lagenlig vigsel. Det sker utifrån ett ganska detaljerat frågeformulär, som prästen skall fylla i. Enligt kanonisk föreskrift är det först när den uppgiften utförts noga som vigseln kan förrättas.

Ortodoxa kyrkor

Varje par som önskar ingå äktenskap blir föremål för en prövning, som vanligen genomförs av den präst som skall förrätta den eventuella vigseln. Prästen har att försäkra sig om att inga kanoniska hinder finns och om parets uppriktiga vilja att ingå äktenskap. Vid samtalet skall prästen också ge information om ortodox äktenskapssyn till kontrahenterna. Var och en av dem bör även få möjlighet till enskilt samtal och bikt samt erbjudas pastoralt stöd och själavård även sedan äktenskapet ingåtts.

Vigselsamtalet avslutas alltid med en föräktenskaplig bön inför kyrkans ikonostas, alternativt hemmets ikon(er). Kyrkan ber bl.a. om ”nåd, liv, frid, hälsa, frälsning och beskydd åt Guds tjänare NN och Guds tjänarinna NN, vilka nu prövats och samtyckt till en (äktenskaplig) förening”. Vid det här tillfället får de blivande makarna en försmak av vigselsakten samt äktenskapets sakramentala och liturgiska sida.

Svenska kyrkan

Äktenskapsskolor, samtalsgrupper kring lämplig litteratur, etc. förekommer men hör ingalunda till det reguljära i församlinglivet. Såväl kyrkoordning som gudstjänstordning anger att vigsel ”skall föregås av samtal mellan den präst som skall leda gudstjänsten och dem som närmast berörs. Kyrkoherden har ansvar för att det erbjuds möjligheter till fortsatt kontakt med församlingen efter den kyrkliga handlingen”. Undersökningar ger vid handen att dessa pastorala samtal i stor utsträckning också genomförs. Det kan antas att samtalen rör vigsलगudstjänstens såväl form som innehåll, kanske också med stöd av den principiella inledningstexten till kyrkoordningsskapitlet om vigsel.

Svenska Missionskyrkan

Det finns inget aktuellt material för äktenskapsskolor eller liknande, vilket har påtalats som brist. I anvisningarna till den nya kyrkohandboken förutsätts ett eller flera samtal inför vigseln, även för planering av vigseln med betoning på dess gudstjänstkaraktär. Samtalssyftet kommer att preciseras i de pastorala råd som är under utarbetande.

Undervisning sker sporadiskt, ibland erbjuds kurser lokalt. Huvudsakligen sker den pastorala rådgivningen i själavårdande samtal.

Metodistkyrkan i Sverige

Undervisning om äktenskaps- och sexualmoral ryms inom församlingens allmänna

traditionsförmedling. Pastoral rådgivning sker främst i personliga samtal. Inför vigsel hålls alltid ett, ibland två förberedande samtal som behandlar aspekter på kärlek och äktenskap, också sådana konkreta frågor som t.ex. livsvillkoren för barn som medförs i boet.

Fram till 1950-talet hade Metodistkyrkan trycksaker med pastorala råd om kärlek och äktenskap, men några sådana av modernt snitt finns inte, men ibland kan det vara det lämpligt att rekommendera litteratur.

Evangeliska Frikyrkan

Pastoral rådgivning inför vigsel och äktenskap brukar förekomma. Lokalt kan man ordna en vigselkurs under en heldag eller under några kvällar. Så kan t.ex. i Saronkyrkan i Göteborg upp till tio par delta i en sådan kursomgång, som är mycket uppskattad. Innehållet i föreläsningar och samtal är äktenskapets teologi, relationsfrågor, sexualitet och ekonomi.

Evangeliska Frikyrkan har inget tryckt material med pastorala råd, men i Saronkyrkan har ett sådant utformats med fr.a. frågor för reflektion och samtal.

Pingströrelsen

Undervisning om äktenskaps- och sexualmoral ryms inom församlingens allmänna traditionsförmedling men också mer specifikt i ungdomsgrupper. Pastoral rådgivning sker främst i individuella samtal. Före vigsel rekommenderas två möten med vigselförrättaren för genomgång av gudstjänstens ordning och för samtal av pastoral karaktär.

Åtminstone i större församlingar inbjuds årligen alla som under förlidet år blivit vigda och deras vigselförrättare till weekendläger. De flesta inbjudna brukar komma för föredrag och samtal av olika slag, för dem som vill också ett nytt enskilt samtal med vigselförrättaren. Äktenskapsskolor förekommer i en del församlingar och Kaggeholms folkhögskola arrangerar kurser av äktenskapsskolans typ. En stockholmsförsamling har under några år gått ut med inbjudan till något liknande under temat "Levande familjer", och en Nyhemsvecka har nu haft med undervisning av det slaget.

Sammanfattning

Gemensamt för kyrkorna är att kontrahenterna och präst/pastor före vigsel möts åtminstone vid ett tillfälle för samtal som rör praktiska och principiella aspekter på vigsel och äktenskap. Samtalen har pastoral karaktär. Detta gäller även när mötet rymmer inslag för prövning av förutsättningarna för vigsel. Direkta föreskrifter härom finns i katolsk och i ortodox tradition. Med eller utan särskilda föreskrifter rymmer förmodligen de flesta samtalen kontrahenternas beredskap att ta emot och sörja för allmän och kristen fostran av barn – ännu ofödda och barn som förs med i boet.

I någon utsträckning förekommer också samlingar av grupper för äktenskapsskola eller dylikt. Bristen på användbar litteratur påtalas.

5. LITURGISK UTFORMNING AV VIGSEL

ANMÄRKNING

Detta avsnitt disponeras på ett annat sätt än de övriga. Bättre än att lämna beskrivningar kyrka för kyrka är att här sammanfattande redogöra för innehållsliga huvuddrag. Skälet är följande:

I det liturgiska materialet syns tydligt två huvudgrupperingar: dels den ”inomsvenska” gruppen med de kyrkor och samfund som huvudsakligen har sina rötter och historia i Sverige, dels de som var för sig utgör en svensk provins av en internationell gemenskap med sin huvudsakliga förankring i andra länder. Grupperna har sina särdrag och inom dem har varje kyrka sin liturgiska profil. Det mest påfallande och karakteristiska är dock likheterna mellan ordningarna och den starka samsyn om äktenskapets innebörd och konsekvenser som framträder i dem.

Mot denna bakgrund görs här en innehållslig sammanställning av budskapet i kyrkornas vigselgudstjänst. Som komplettering finns en utförligare redogörelse i bilagan *Vad berättar gudstjänstordningarna?* (nedan s 29ff).

Bibelmotiv

Alla gudstjänstritual anvisar och/eller ger förslag till textläsningar i vigselgudstjänsten. Valet av motiv i läsningar och av bibelställena som sådana är påfallande lika i den ”inomsvenska” traditionen och den katolska. De ortodoxa kyrkornas vigselordning rymmer en mängd bibliska och hagiografiska motiv. De olika ritualens bibelmotiv kan sammanfattas på följande sätt.

Skapelseordningen enligt 1 Mos 1:26f med mannen och kvinnan som Guds avbild finns i samtliga ordningar. *Jesu ord om äktenskapet* i Matt 19:4ff – ibland betecknade ”Jesu instiftelse av äktenskapet” – förekommer genomgående utom i Katolska kyrkan och den ortodoxa kyrkogemenskapen. Såsom de enda har de i stället bland sina exempel på läsningar Joh 2:1ff, berättelsen om bröllopet i Kana. *Kristus/kyrkan som förebild för man/kvinna* är ett motiv som kan framträda i valet av Ef 5:1f eller 20ff men på sitt sätt också i Joh 15:9ff. Om *kärleken och troheten* finns i stort sett samma urval i hela materialet. GT representeras mest av Höga v 8:6b f, NT-breven Rom 12:9ff, 1 Kor 13 och Gal 6:2.

Äktenskapets innebörd

Följande aspekter på äktenskapet framträder vanligen i ritualens liturgiska text.

Äktenskapet är en *Guds gåva, instiftat av Gud*. I den katolska vigselordningen och i den ortodoxa betecknas det som sakrament/mysterion och ovan noterades att det bara är dessa kyrkor som anger evangeliet om Jesus vid bröllopet i Kana. Det anges emellertid också att kyrkor och samfund i den ”inomsvenska” traditionen alla som läsning anger vad som även kallats ”Jesu instiftelse av äktenskapet”.

Det har en *samhällsfunktion* såsom ”en Guds gåva instiftat till samhällets bestånd, till människors hjälp och glädje”, en aspekt som dock är svagt representerad i flera kyrkor. Så mycket mer framträder att *Gud vill kärlek mellan man och kvinna* och genomgående poängteras vikten av livslång trohet, ömsesidighet, växt och mognad i det gemensamma ansvaret för varandra och hemmet.

Genomgående framhålls *uppgiften att ta emot och fostra barn* och med något undantag markeras, mer eller mindre klart, vikten av *barnens kristna fostran*. Genomgående markeras också att formuleringar av det slaget skall utelämnas när de inte är tillämpliga. Utöver familjeperspektivet anläggs genomgående också ett *diakonalt perspektiv*: hemmet öppet mot andra till deras hjälp och glädje.

Som *kraftkällor för äktenskapet* hänvisas ibland tydligare, ibland vagare till Ord och sakrament eller gudstjänsten, och tydliga eller vaga är också påminnelser om *Guds förlåtelse som källa till makarnas*. Kopplingen mellan *vigselgudstjänsten och kyrkans liv i övrigt* är med det sakramentala perspektivet tydligt i katolska kyrkan och de ortodoxa.

Det sambandet hävdas av alla, och alla räknar vigseln som en bland församlingsgudstjänsterna, även en konsekvens av att äktenskap ingås offentligt. Samtidigt tas för givet att församlingsnärvaron kan vara inskränkt till endast "vittnens närvaro" och i praktiken har förbindelserna genomgående försvagats, särskilt i den "inomsvenska" traditionens kyrkor.

Att vigseln är en gudstjänst innebär också att dess reguljära ort är församlingens gudstjänstrum. Också i detta råder diskrepans mellan det principiella och det faktiska vad gäller den "inomsvenska" traditionens kyrkor. Visserligen är vigselritual utformade efter förutsättningarna i ett gudstjänstrum, men inga föreskrifter binder vigseln dit. I Katolska kyrkan krävs dispens för extramural vigsel, och i ortodox tradition är gudstjänsten så gott som utan undantag knuten till det heliga rummet.

Symboler

I ortodox tradition ingår ringväxlingen fortfarande i gudstjänstens trolovningsdel. Ringarna välsignas och växlas och trolovningsparet välsignas och avger sina löften om den trohet ringarna blir synliga tecken för. I de övriga kyrkorna sker, med något undantag, ringväxlingen som en symbolisk bekräftelse på kontrahenternas viljeförklaring och ömsesidiga trohetslöften, dvs. vigselns centralparti. Ringväxlingens symbolik vävs in i en särskild bön och i brudparets ömsesidiga löften om livslång kärlek och trohet under ringväxlingen.

Symbolhandlingar utöver ringväxlingen finns mest i ortodox tradition. Specifik är brudparets kröning vid bekräftelsen av att äktenskapet ingåtts (jämför brudkronan!). En enkel, talande symbol för äktenskapet är att parets händer förenas. Det förekommer i vissa ortodoxa traditioner, särskilt slavisk, och i såväl Katolska kyrkan som Metodistkyrkan anges i ritualet att kontrahenterna skall fatta varandras händer när de avger sina ömsesidiga trohetslöften. Utan att vara föreskriven har denna medeltida symbol även levt kvar i det svenska bruket att kontrahenterna under löftesgivningen båda håller i ringen/ringarna som sedan växlas.

Vigselgudstjänst och mässa

Till katolsk och ortodox grundsyn hör att vigseln fullföljs i den eukaristiska kommunionen, men i praktiken skjuts kommunionen ofta på framtiden. I Svenska kyrkans och i Svenska Missionskyrkans kyrkohandbok anges numera sätt att förena vigseln med mässa, men möjligheten utnyttjas mer sällan.

Ju starkare bandet är mellan vigsel och mässa, dess starkare framstår kyrkorummet som den givna gudstjänstplatsen. På det sättet bidrar också det avskilda rummet till en predikan om sambandet mellan Guds kärlek och trofasthet och människors.

6. FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR BILATERALA ÖVERENSKOMMELSER OM INTERKONFESSIONELLA ÄKTENSKAP

ANMÄRKNING

För det allt vanligare förhållandet att människor lever med två kyrkor i familjen finns flera dåliga och ännu ingen bra benämning. Arbetsgruppen stannade först för begreppet "ekumeniska äktenskap". Uttrycket har valts i de officiella bilaterala dialogerna mellan Stockholms katolska stift och Svenska kyrkan respektive Svenska Missionskyrkan, och det tar tydligare sikte på livsvillkoren för dem som lever med två kyrkor i sitt hem –

????, ?????µ???. Gruppen har dock därefter gått in för termen ”interkonfessionella äktenskap”, använd i direktiven. Dels är detta uttryckssätt vanligast i internationella dialoger, dels tar det bättre hänsyn förhållandena i den ortodoxa kyrkofamiljen.

Katolska kyrkan

Interkonfessionella äktenskap är inte ovanliga och kommer att bli vanligare i vårt land som i världen i övrigt. Kyrkans grundläggande dokument från 1900-talets andra del tar uttryckliga hänsyn till detta förhållande och ger riktlinjer som skall möjliggöra en pastoral, som uttrycker realism och respekt för båda kontrahenterna och deras kyrkor.

För människor som inte är särskilt förankrade i sina kyrkor behöver familjelivet inte kompliceras av de två kyrkorna i familjen. Om en av makarna fäster stor vikt vid sin kyrkotillhörighet kan denna få prägla familjens liv. För dem som tar både sitt äktenskap och sin kyrkotillhörighet på allvar är däremot samlivet problematiskt redan från början, och när barnen kommer blir problemen än svårare att hantera. Detta har tydligt dokumenterats i en undersökning, utförd åt dialogen mellan Stockholms katolska stift och Svenska kyrkan. Med detta för ögonen och i syfte att bistå dessa människor i interkonfessionella äktenskap och deras själasörjare formades rapporten *Ekumeniska äktenskap, pastorala råd*, 1999, som hittills endast mottagits av kyrkoledningarna.

Bilateralt överenskomna pastorala råd kommer inte att kunna lösa problemen i de interkonfessionella äktenskapen, men råden kan visa på och i någon mån mildra svårigheterna. Råden skulle också kunna bidra till ett pastoralt förhållningssätt lokalt i de förberedande samtalen före en vigsel och sedan under det äktenskapliga vardagslivet.

Interkonfessionell vigsel är utifrån Katolska kyrkans lära och ordning möjlig. Under 1900-talets senare del har möjligheter öppnats att fira vigselgudstjänst i samverkan mellan kyrkotjänare för de involverade två kyrkorna. I lärosamtalen mellan Stockholms katolska stift och Svenska Missionskyrkan har nyligen skisserats en form för vigselritual, där präst och pastor var och en följer sin kyrkas ordning i de avsnitt som respektive svarar för. Den vanliga formen är dock att de samverkande gudstjänstledarna följer och sinsemellan fördelar uppgifterna i den kyrkas vigselritual i vars gudstjänstrum vigseln sker. Anvisningar för detta infördes i Katolska kyrkans vigselordning både 1969 och 1990.

Det finns inget som hindrar bilaterala överenskommelser om sättet att forma vigselgudstjänst med två kyrkor involverade. Med sådana kunde mer genomtänkta lösningar formas, och själva överenskommelsen bör i sig utgöra ett ekumeniskt tecken.

Ortodoxa kyrkor

Interkonfessionella äktenskap är utifrån ortodoxt sakramentalt synsätt en omöjlig terminologi. Grundförutsättningen för ortodox äktenskapsrätt och vigselordning är att kontrahenterna är förenade i samma ortodoxa tro för att sedan genom vigseln förenas till en sakramental enhet i Kristi kropp (se ovan s 6). De ekumeniska koncilierna har därför avvisat äktenskap med icke-kristna men även kristna som inte tillhör den ortodoxa kyrkogemenskapen.

För ortodoxa kyrkor är det en svår uppgift att förvalta och tillämpa denna tradition i ett nutida samhällsliv med flera kristna kyrkor sida vid sida och med familjebildningar tvärs över ecklesiologiska gränser. I den paradoxala situationen erbjuder ortodoxt ethos möjligheter till en pastoral avvägning mellan principerna och vad som är möjligt utifrån oekonomia (pastoral tillämpning) och philanthropia (humanitet).

Interkonfessionell vigsel under medverkan av kyrkotjänare från två kyrkor är från ortodox principiell utgångspunkt inte heller någon möjlighet. Inte desto mindre kan tillämpningsreglerna leda till att den andra berörda kyrkans företrädare inbjuds att medverka som gäst i en ortodox vigsel, och omvänt att ortodox präst bidrar med något som gäst vid vigsel i den andra kyrkan.

Svenska kyrkan

Interkonfessionella äktenskap och *vigslar* kan utifrån Svenska kyrkans lära och tradition inte medföra principiella problem. Till hennes lärotradition hör vad som kallats hennes dolda ekumeniska kapital: en inklusiv hållning som innebär att sådant som inte kräver direkt avståndstagande kan accepteras. Det är inte nödvändigt (*nec necesse est*) att kyrkliga ordningar och bruk är likadana överallt, det är nog (*satis est*) med det väsentliga: att evangeliet förkunnas och sakramenten delas ut i enlighet med Kristi uppdrag (Augsburgska bekännelsen artikel 7).

Bilaterala överenskommelser med råd och anvisningar till vägledning för en gemensam och ansvarig pastoral för interkonfessionella äktenskap och för samverkan vid vigsel borde bli en tillgång för såväl makarna som deras själasörjare. Samtidigt skulle de visa att kyrkoledningarna äntligen tar de människor på allvar som måste leva med två kyrkor i familjen. Ett sådant förslag formades i dialogen mellan Stockholms katolska stift och Svenska kyrkan, men rapporten *Ekumeniska äktenskap, pastorala råd*, 1999, har ännu bara mottagits av kyrkoledningarna.

Svenska Missionskyrkan

För *interkonfessionella äktenskap* och *vigselgudstjänster* har kyrkohandboken numera klara anvisningar, även hur vigselgudstjänstens uppgifter kan fördelas mellan vigselförrättarna. Det betonas att en av dem officiellt måste vara civilrättsligt ansvarig, men att den saken är underordnad det ekumeniska perspektivet på gudstjänsten.

Bilaterala överenskommelser om interkonfessionella vigslar bejakas. Sedan 2003 finns en ännu inte auktoriserad sådan mellan Svenska Missionskyrkan och Stockholms katolska stift, innehållande såväl teologisk och praktisk motivering som en gemensam vigselordning.

Ur Missionskyrkans synpunkt kan ekumenisk vigsel äga rum med präster/pastorer också från andra kyrkor och samfund redan idag. Samarbetsrådet Svenska kyrkan – Svenska Missionskyrkan har sagt att man bör tillmötesgå människors önskan att vid t.ex. vigsel förena de olika traditioner man står i. Med t.ex. Baptistsamfundet och Metodistkyrkan är detta närmast en självklarhet också utan formella överenskommelser.¹

Metodistkyrkan i Sverige

Utifrån kyrkans lära och ordning bör det inte finnas några principiella hinder att träffa bilaterala överenskommelser om *interkonfessionella äktenskap* och *vigslar*. Också utan sådana överenskommelser förekommer sedan länge lokala lösningar för båggedera, i fråga om vigslar i varje fall gudstjänster ledda i samverkan med pastor i annan frikyrka eller präst i Svenska kyrkan.

¹ Problematisk är däremot önskan från kyrkor utan vigselrätt, att en pastor från Missionskyrkan skall delta i vigsel hos dem för att ansvara för vigselns civilrättsliga delar. Detta är en fråga som inte rör interkonfessionella vigslar men ömsesidig ekumenisk respekt.

Evangeliska Frikyrkan

Utifrån kyrkans tradition bör det vara oproblemiskt att träffa bilaterala överenskommelser om *interkonfessionella äktenskap och vigslar* med andra evangeliska kyrkor. Interkonfessionella vigslar ledda av företrädare för två traditioner förekommer lokalt.

Pingströrelsen

Utifrån rörelsens tradition bör det vara oproblemiskt att träffa bilaterala överenskommelser om *interkonfessionella äktenskap och vigslar* med evangeliska kyrkor. Interkonfessionella vigslar ledda av företrädare för två traditioner förekommer lokalt.

Sammanfattning

Interkonfessionella äktenskap är inte framvuxna på grund av kyrkoledningars initiativ. På deras initiativ kan däremot formas råd och anvisningar för gemensamt genomtänkt pastoral för dem som lever med två kyrkor i familjen. Det finns inga principiella hinder för ett gemensamt sådant initiativ.

Gemensamma råd och anvisningar kan även formas för *vigselgudstjänst* under medverkan av företrädare för två kyrkor. Vid vigsel enligt ortodox rit kan dock sådan medverkan ske endast efter särskilt episkopalt medgivande, eftersom det sakramentala äktenskapet enligt ortodox lära och grundsyn hör hemma i den ortodoxa kyrkogemenskapen. I den traditionen lever de lokala ortodoxa kyrkorna i Sverige, och dessa liksom övriga kyrkor i landet måste respektera detta.

2 Ämnen för fördjupat samtal

INLEDNING

Förra kapitlets översiktliga beskrivningar av sex specificerade frågor utgöra ett underlag för att i det följande ringa in ”vilka frågor som bör bli föremål för fördjupat samtal” (direktivens formulering). Mot bakgrund av främst de sex avslutande sammanfattningarna lämnar arbetsgruppen följande förslag till samtalsämnen.

1. ÄKTENSKAP OCH SAMBOSKAP

För samtal och reflektioner över kyrkornas kallelse i fråga om samlevnadsformer i nutidens svenska samhälle är det nyttigt med de historiska perspektiv man får genom följande uppgifter i Nationalencyklopedins ordbok om några här relevanta ordbildningar:

sammanbo (verb): ”vanligen under äktenskapsliknande former” – belagt sedan medeltiden

sammanboende (adjektiv): ”vanligen under äktenskapsliknande former” – belagt sedan 1582

sambo (verb): ”leva tillsammans ... under äktenskapsliknande former” – belagt sedan 1706

sambo (substantiv): ”person med vilken man lever i äktenskapsliknande förhållande utan att vara gift” – belagt ”sedan början av 1940-talet”

samvetsäktenskap: ”äktenskapsliknande samlevnad ... som endast regleras genom ömsesidigt löfte till skillnad från formellt ingånget äktenskap” – belagt sedan 1776

Denna blyxtbelysning visar att blandningen av samlevnadsformer har gamla anor. Det nya är snarast, att så många fler numera väljer andra samlevnadsformer än äktenskapet och kanske framför allt att det inte längre sker i hemlighet. Det sistnämnda bör i varje fall inte kyrkorna beklaga. Öppenheten underlättar ett sakligt offentligt samtal. I ett sådant behöver kyrkorna delta och ge klara skäl för kristna samlevnadsperspektiv.

Redan vid några enkla jämförelser framträder vad som är gemensamt för de i svenskt samhällsliv och lagstiftning ”etablerade” samlevnadsformerna och vad som skiljer dem åt.

Gemensamt för samboskap och äktenskap: ömsesidiga löften, som idealt innebär frivillig konsensus till samlivet och därmed till personligt ansvarstagande för det. Löftena motsvarar äldre tiders ”trolovning” eller ”fästning” (med symboler [t.ex. ringen] som nu ingår i kyrkliga och borgerliga vigselritual) men skiljer sig därifrån i två väsentliga avseenden: löftena är nu privata och har i sig inga juridiska konsekvenser.

Speciellt för ”formellt ingånget äktenskap”: konsensusförklaringen, ett uttryck för äktenskapets *offentlighetskaraktär*. Denna garanteras genom vigselförrättare, företrädande offentligheten, och minst två vittnen. Här framträder det sociala och samhälleliga perspektiv som är karakteristiskt för ”formellt ingånget äktenskap” – kyrkligt eller borgerligt.

Speciellt för kyrklig vigsel till skillnad från borgerlig:

α Förkunnelse i liturgisk text, skriftläsning(ar), sång(er), kasualtal

β Bön, förbön, välsignelsen

γ Mässa (fakultativt)

δ Pastoral förberedelse, eventuellt även uppföljning

Komparationer av detta slag är nyttiga för att fördjupa synsätt och utveckla argument för samtal inom och mellan kyrkorna och inte minst för samtalet i det svenska offentliga rummet. Till det angelägna i samtalet mellan kyrkorna måste då också höras att penetrera vad som under skilda terminologier döljer sig av samsyn och skillnader, t.ex. när äktenskapet betecknas eller inte betecknas som sakrament (mysterion).

I kartläggningens sammanfattning av punkt 1 konstateras (ovan s 9), att det finns ett uttalat behov av fördjupad teologisk reflektion över samlevnadsformerna i samhället. Arbetsgruppen gör också antagandena ”att ingen kyrka skulle avvisa en sådan teologisk genomlysning, troligen skulle de flesta anse den angelägen”. En strukturerande utgångspunkt kunde vara den ovan skisserade jämförelsen mellan samlevnadsformer.

2. SKILSMÄSSA OCH OMGIFTE

I ett historiskt perspektiv har frekvensen av skilsmässor och omgiften ökat. Dock finns ett äldre, troligen stort, mörkertal av söndervittrade äktenskap, som likväl bestod formellt på grund av social konvention och, inte minst, av ekonomiska skäl. Samtidigt finns därför inom äldre tiders äktenskap ett sannolikt inte ringa, mörkertal av andra oreglerade parförbindelser. Kyrkorna bör i varje fall inte beklaga om sådana slag av promiskuiteter upphör.

I kartläggning markeras att en förändrad praxis förändrat synen på skilsmässa och omgifte. En viktig fördjupningsfråga är därför, hur förhållandena som vuxit fram skall kunna infogas i och belysas utifrån en genomarbetad teologisk grundsyn. Belysningen måste då också riktas mot grundsynens pastorala konsekvenser. Till dem hör bearbetningen av ett tidigare förhållande så att detta inte skadar ett nytt. En annan för kyrkorna angelägen fråga bör vara, i vad mån det är möjligt att med hjälp av olika slags expertis ringa in enskilda samhällsfaktorer, som kan anses bidra till respektive motverka äktenskaps- och familjehaverier. Det sociologiska perspektivet måste vara särskilt angeläget att driva av kyrkorna, därför att de alltid har hävdat äktenskapets offentliga karaktär och därför att nutida svenskt samhällsliv genom den starka insnävningen till individualistiska motiv och ideal dräneras på den för allt samhällsbygge nödvändiga solidariteten.

3. VIGSELRÄTT/VIGSELPLIKT

Ett principiellt problem som här kommer i fokus är i vilken mån kyrkorätt och civilrätt kan samordnas och ömsesidigt befrukta varandra utan att föröda specifikt kristna värden. Annorlunda uttryckt: när passerar den gräns i äktenskapsrätten som gör att kyrkorna bör avböja samverkan med staten? Om samverkan avböjs: vilka värden blir då prisgivna?

Tre konkreta exempel kan anföras för att illustrera problem, som inte bara kan betraktas ur kyrkornas synvinkel utan också samhällets och, i synnerhet, den mänskliga synvinkel de har som till vardags skall leva i den verklighet kyrko- och civilrätt vill reglera:

Svenska kyrkan ensam har lagfäst vigselrätt och en nästan obetingad vigselkyldighet så snart åtminstone en av kontrahenterna tillhör denna kyrka – i vilka avseenden är detta en styrka och en svaghet?

Katolska kyrkan godtar inte civilrättsligt beslut om skilsmässa – i vilka avseenden är detta en styrka och en svaghet?

Svenska Missionskyrkan gör en åtskillnad mellan ”vigsel med laga verkan” och ”utan laga verkan” och gör därmed boskillnad mellan samhällets och kyrkans äktenskapsrätt – i vilka avseenden är detta en styrka och en svaghet?

4. PASTORALA RÅD OM ÄKTENSKAP

Det råder brist på bra och användbar litteratur för samtal på tu man hand och i grupp om kärlek och olika centrala aspekter på äktenskapligt samliv, inklusive olika dimensioner av föräldransvar för familjens barnkull(ar).

Det skulle vara värdefullt med ett utåtriktat informationsmaterial om äktenskapet och ett fördjupande studiematerial, som kan användas vid katekesundervisning, i förberedelsen för att ingå äktenskap och, inte minst, under det äktenskapliga samlivet. Skulle det vara möjligt och skulle det vara bra att producera sådana material i en ekumenisk samverkan? Kan det ske, är det angeläget att inte dölja utan tydliggöra och förklara de skillnader i synsätt som finns mellan kyrkorna. Den hederligheten skulle ha också det goda med sig, att det då blir så mycket tydligare hur stor samsynen mellan kyrkorna är.

Samtal med kontrahenterna före vigseln är föreskrivna i några kyrkor, inte i andra. Det borde vara en styrka om alla kyrkor inte bara föreskriver sådana samtal utan också anger, att samtal förutom åt annat skall ägnas åt det kristna äktenskapets grundläggande kännetecken.

5. LITURGISK UTFORMNING AV VIGSEL

Den teologiska grundsynen att äktenskapet är såväl ett skapelsegivet förbund som en förening inom kyrkans liv i Kristus återspeglas alltsedan kyrkans ungdomstid i form av två led i vigseln: 1. Den samhällsgivna förbundshandlingen – trolvningen med viljeförklaring och löften jämte tillhörande symbolhandlingar (t.ex. ringväxling, handslag, kyss etc.) inför åtminstone vittnen; 2. I församlingens mitt den kristna kyrkans mäsas/annan gudstjänst med förbön och välsignelse av de två som blivit ett i Kristus. Långt fram i tiden var den förra delen en separat handling utanför kyrkorummet, också om den omedelbart följdes av den senare delen som hörde hemma inne i kyrkorummet.

Även sedan de två leden gjutits samman till en handling inne i kyrkan, är det till element i den förra delen som rättsverkningar varit och är knutna. I princip medför dessa element inga ekumeniska komplikationer. Problemen är förbundna med den senare delens element, utflöden ur den kristna trons centrum. Utomordentligt illustreras, att kyrkornas oförmåga att söka och känna igen den försonande enheten i Kristus mycket konkret drabbar mänskligt samliv på korsets och mödans jord.

Vigselgudstjänstens likaväl som andra gudstjänsters gestaltning vittnar om det ordlösa symbolspråkets styrka. Viktigt då att de med sin kraft predikar en äktenskapssyn som är kristen. Det är givet att nya symboler vill få hemortsrätt i gudstjänstlivet – livet står aldrig still! – men de behöver kritiskt prövas. Numera smyger sig sådant in som otvivelaktigt inspirerats av engelsk och amerikansk film. Dit hör t.ex. kyssen efter det egenartade prästerliga medgivandet: "You may kiss the bride!". Värre och värt att bekämpa är den anglosachsiska sed som utgör en rest av brudköpet: att vigseln inleds med att brudens far för in och överlämnar bruden till brudgummen, hennes nya husbonde.

Ett ovärderligt och starkt symbolspråk talar gudstjänstrummet. I strävan efter en tydlighet om äktenskapets och vigselns kristna innebörd är det svårt att överskatta betydelsen av rummets stumma, inträngande förkunnelse. Bör därför inte den "inomsvenska" traditionens kyrkor i likhet med de internationellt förankrade av pastorala skäl knyta vigselgudstjänsten till gudstjänstrummet så starkt att extramural vigsel skulle kräva ett kvalificerat dispensförfarande? En klar ekumenisk markering av detta slag kunde hjälpa brudpar och andra att uppfatta vigseln som en gudstjänst, bäst firad i gudstjänstrummet.

I detta sammanhang finns det skäl att också överväga möjligheten att forma en ekumeniskt gemensam ordning för bröllopsjubileer i församlingskyrkan. Genom att markera värdet av varaktiga relationer skulle en sådan ordning kunna bidra till att stärka äktenskapets ställning i församling och samhälle.

6. FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR BILATERALA ÖVERENSKOMMELSER OM INTERKONFESSIONELLA ÄKTENSKAP

Det måste erkännas att samlivet i interkonfessionella äktenskap är problematiskt, inte på grund av makarnas utan på grund av deras kyrkors ekumeniska tillkortakommanden. Ju starkare makarna är förankrade i sina kyrkor, desto större blir dessa svårigheter som också drabbar familjens barn. Bilateralt överenskomna pastorala råd kan inte lösa dessa problem, men de kan visa på och i någon mån mildra svårigheterna. Råden skulle också kunna bidra till ett pastoralt förhållningssätt lokalt i de förberedande samtalen före en vigsel och sedan under det äktenskapliga vardagslivet.

Betydligt enklare är det att forma råd och anvisningar för vigselgudstjänst under medverkan av företrädare för två kyrkor. Även om ett sådant arbete är enklare är det grannlaga. Rekommendationer måste formos under respekt för kyrkors konstitutionella särdrag, så att ekumeniska strävanden inte hämmas utan främjas.

Den vanliga formen för interkonfessionell vigsel är, att den ena kyrkans liturgiska ordning följs och att den andra kyrkans företrädare inbjuds att medverka på lämpligt sätt inom den ramen. Som ett led i dialogen mellan Stockholms katolska stift och Svenska Missionskyrkan har dock utformats en gemensam särskild ordning för *Ekumenisk vigselgudstjänst*. Ritualet jämte de inledande anvisningarna för gudstjänsten avtrycks nedan s 35ff.

En översikt av Misha Jaksic

Förrättandet av äktenskapets mysterion i Ortodoxa Kyrkan är nära knutet till den heliga Eukaristin – en klar markering av brudparets gemensamma inträde och vandring till himmelriket. Med tiden har, dessvärre, äktenskapets ritual alltmer isolerats från den eukaristiska liturgin. Orsakerna torde finnas i såväl den allmänna sekulariseringen som i det faktum, att en hel del äktenskap, inte minst i diasporan, är s.k. blandäktenskap, där bara en av kontrahenterna är ortodox.

Det ortodoxa vigselritualet börjar med trolovningen. I trolovningen – som tidigare förrättades skild från själva vigseln, och som ur kyrkorättslig synpunkt är lika bindande som äktenskapet (Trullo kanon 98) – välsignas och växlas brudparets ringar. Brudparet välsignas och bekräftar inför Gud sin avsikt att förena sig i det heliga Äktenskapet. Ringarna blir synliga tecken på detta. Trolovningsformuleringen lyder: *Guds tjänare NN trolovas med Guds tjänarinna NN; i Faderns, och Sonens, och Den Helige Andes namn. Amen.* Och omvänt: *Guds tjänarinna NN trolovas med Guds tjänare NN*, o.s.v. I ritualen lyfts bl.a. ringens bibliska betydelse fram: Josef som genom ringen gavs makten i Egypten, Daniel som i Babylon upphöjdes genom en ring, Tamar som mottog sanningen genom en ring och den förlorade sonen (i Lukasevangeliet) som genom en ring fick motta sin förlåtande faders nåd.

Själva vigselritualet, som i våra dagar vanligen firas alldeles i anslutning till trolovningsritualet, är i liturgisk mening brudparets gemensamma inträde i himmelriket. De båda ritualen sammanlänkas genom sjungandet av Ps 128, som leder tankarna till äktenskapets förverkligande, både ur ett jordiskt och ur ett eskatologiskt perspektiv. Brudparet har nu trolovat sig till varandra och på det viset ingått ett förbund, som får sin sakramentala fullbordan i det heliga Äktenskapets mysterion och det gemensamma mottagandet av de heliga Gåvorna. Brudparet håller brinnande ljus i sina händer. Genom de frågor han ställer, försäkrar sig förrättande präst och församlingen om att brudparet ingår detta äktenskap av egen och av ingen påtvingad vilja, och att det inte finns några hinder för ett äktenskap.

Nästa centrala handling, den viktigaste i ritualen, är brudparets kröning med kransar (i slavisk tradition kronor) i det att prästen korstecknar de båda med kransarna/kronorna och säger: *Guds tjänare NN viges med Guds tjänarinna NN; i Faderns, och Sonens, och Den Helige Andes namn. Amen*, och omvänt: *Guds tjänarinna NN viges med Guds tjänare NN*, o.s.v. Kransarna/kronorna placeras på brudparets huvuden som tecken på deras seger över frestelserna, som det föräktenskapliga livet kan ha inneburit, och som ett tecken på att de är sin familjegemenskaps, sin "lilla kyrkas", kung och drottning. Men kransarna är även martyriets symboler, då vägen till Himmelriket går genom martyriet – vittnesbördet om Kristus. Ett sant kristet äktenskap är "den lilla kyrkans" vandring till Himmelriket. Kristi närvaro och förebild är en ständig påminnelse om äktenskapets kallelse och livskraft i familjens ständiga korsfästelse av dess största fiender: själviskheten, självgodheten, egenviljan, egenkärleken. "Herre, vår Gud, krön dem med ära och härlighet", säger sedan prästen, i det att han trefaldigt välsignar brudparet. Textläsningarna som följer är: episteltexten ur Ef 5:20-33 (om likheten mellan Kristus – Kyrkan i relation till mannen – kvinnan), och evangelietexten ur Joh 2:1-11 (om Frälsarens välsignelse av äktenskapet genom Sin närvaro vid bröllopet i Kana).

Så småningom följer drickandet ur den gemensamma bägaren. Äktenskapet mellan ortodoxa kristna makar hör tätt samman med den heliga Eukaristin. Såsom nämnts har den ortodoxa vigseln tyvärr alltmer isolerats från eukaristins mysterion, möjligen beroende på den allmänna sekulariseringen och ett allt större antal äktenskap mellan ortodoxa och icke-ortodoxa kristna, vilket omöjliggör den gemensamma kommunionen. Kvar finns dock alltid brudparets drickande ur den gemensamma bägaren, som visar på deras oupplösliga gemenskap – att de hädanefter tillsammans skall dricka ur både glädjens bägare och, om så behövs, ur lidandets kalk.

I slavisk tradition är det vanligt att brudparets högerhänder är sammanbundna vigselakten igenom. När den trefaldiga vandringen runt vigselbordet som sedan följer skall företas, förenar prästen brudparets händer under sin epitraflion (stola) och leder dem tillsammans i procession. Processionen i ring symboliserar vandringen till evigheten, de tre varven vandringen i Den Heliga Treenigheten. Vid första varvet sjungs tropáriet (hymn) till profeten Jesajas förutsägelse om Guds Sons, Immanuels människoblivande och födelse genom Jungfrun. Vid det andra besjungs de heliga Martyrerna som kämpat den goda kampen och förvärvat segerkransarna, med bön om deras förbön till Herren för våra själs frälsning. Under det tredje varvet besjungs Kristus vår Gud, Han som är apostlarnas och martyrernas glädje, de som förkunnar Den Heliga Treenigheten.

Slutligen tas kransarna/kronorna av och slutvälsignelsen sker. I äldre tider brukade brudparet bära kransarna i en hel vecka, en egen festhögtid, för att på den åttonde dagen komma tillbaka till kyrkan och få dem avtagna under bön. På samma vis gjordes med nydöpta. Dessa kom på den åttonde dagen tillbaka till kyrkan för att få den heliga Myrran borttvagen och lägga av sig den vita dopdräkten, oförgänglighetens klädnad, som de burit alltsedan dopet under sin personliga festhögtid.

INLEDNING

Följande översikt bygger på nu gällande vigselordningar. Detta innebär en viss ojämnhet i materialet tidsmässigt. De flesta kyrkor antog nya ritual-/handböcker under 1980-talet. Handboksarbete pågick vid sekelskiftet, först i Svenska kyrkan (Svk), där ett kommittéförslag gick ut på remiss år 2000 men ännu inte resulterat i ny handbok. Svenska Missionskyrkans (SMK) handboks-kommitté arbetade från 1999, först med nära kontakter med Svk. Under arbetet med kyrkohandbok för SMK samt Metodistkyrkans i Sverige (M) gudstjänstbok fanns en serie kontakter mellan skilda samfund. Svenska baptistsamfundet (SB) har fortsatt att bygga vidare på detta och planerar nu liksom på 1980-talet en handbok gemensam för flera baptistiska samfund. För Svenska kyrkans del väntar ännu nytt handboks-förslag.

Tillsammans taget innebär detta, att samtliga i kyrkor den ”inomsvenska” traditionen har influerat varandra. Särskild vikt har lagts vid likartade formuleringar i gudstjänster för dop och nattvard, vigsel och begravning.

1. TVÅ LITURGISKA HUVUDLINJER

För att ytterligare belysa likheter och skillnader i synen på äktenskap och vigsel har arbetsgruppen önskat översiktligt undersöka vad de olika kyrkornas gudstjänstordningar berättar. Förberedande samtal avser främst de blivande makarnas relationer inbördes och till den trosgemenskap de står i genom sin kyrka, men samtal kring själva vigselgudstjänsten om bibelord och psalmval ger anledning till en tydligare undervisande funktion vad gäller vigselns teologiska innebörd. Vad vigselordningen uttrycker blir förkunnelse och bön i vigselgudstjänsten.

I det liturgiska materialet syns tydligt två huvudgrupperingar: dels de kyrkor och samfund som huvudsakligen har sina rötter och historia i Sverige, dels de som var för sig utgör en svensk provins av en internationell gemenskap med sin huvudsakliga förankring i andra länder.

Den ”inomsvenska” traditionen

De ”inomsvenska” kyrkornas och samfundens vigselordningar har samtliga präglats av Svk-traditionen. Det historiska förhållandet har närmast förstärkts under 1900-talets senare del i en strävan att samverka och att i stort hålla fast vid samma innehåll och formuleringar som Svk, något som förorden i handböckerna/gudstjänstböckerna understryker. I Svenska Missionsförbundets (SMF) handbok 1983 och än mer *Kyrkohandbok för Missionskyrkan* 2003 noteras, att man särskilt på denna punkt haft samtal med Svk för att samordna och söka gemensamma formuleringar. *Till församlingens tjänst* (TFT) 1987, gemensam för fem baptistsamfund (SB, Fri-baptistsamfundet, Örebromissionen, Helgelseförbundet samt Finlands svenska baptistsamfund), anknuter direkt till SAM-SMF-handboken 1983 och fullföljer därmed strävan efter likhet i vigselgudstjänsten. Noteras bör att SAM-SMF-handboken 1983 fortfarande gäller för SAM. TFT:s vigselordning är dessutom ett av de ritualalternativ som Vigselnämnden inom Pingströrelsen (P) anvisar för församlingarnas vigslar; det första ritualalternativet är anknutet till 1942 års ordning i Svk. För närvarande arbetar SB vidare tillsammans med flera andra samfund för en ny handbok utifrån samtalen som förts med SMK och M.

M hade, liksom Katolska kyrkan i Sverige (RKK), redan på 1800-talet egen vigselrätt i egen-skap av dissentersamfund. M:s vigselordning var då en översättning av den internationella metodistiska episkopalkyrkans. Det sambandet har bevarats, men traditionen har över tiden alltmer kommit att anpassas till den svenska situationen. När därför M och SMK samtidigt arbetade med

sina kyrkohandböcker, pågick hela tiden ett utbyte dem emellan liksom en samverkan med företrädare för såväl Svk som andra kyrkor och samfund. Den uttalade ambitionen var att så långt som möjligt använda samma strukturer och uttryckssätt. M utgör därmed ett gränsfall mellan den ”inomsvenska” och den ”internationella” huvudlinjen. Dels har kyrkan haft sin internationella engelskspråkiga ordning för metodistisk vigsel, dels har man i allt större utsträckning anpassat ritualet så att det känns adekvat i de svenska förhållandena.

Kyrkor med internationell tradition

När det gäller RKK speglar missalets ordning också i fråga om vigseln, att Stockholms katolska stift i första hand utgör en del av en internationell gemenskap. Men i tillämpningen i Sverige finns det en påfallande anpassning till den ”inomsvenska” traditionen. Detta har blivit mycket tydligt vid samtal om ”ekumenisk vigselgudstjänst” mellan RKK och SMK, vilket illustreras av den liturgiska synops för vigseln som återges nedan s 35ff.

RKK håller också enligt den svenska försöksordningen *Rituale för vigsel* 2001 öppet för två former av vigselgudstjänst, med resp. utan mässa. Med en ordning utan mässa underlättas en ekumenisk vigsel och erbjuds en väg att hantera den olikhet som sakramentsuppfattningen innebär.

Vigselordningen i de ortodoxa kyrkorna i Sverige (OK) bygger helt på den ortodoxa traditionen, i vilken sambandet mellan äktenskapet och nattvarden i ett eskatologiskt perspektiv är tydligare än i någon annan kyrka. Den ortodoxa traditionens särart med dess liturgiska symbolrikedom motiverar den beskrivande sammanfattningen i bilaga 1 (ovan s 27f). Det skulle bryta mot den ortodoxa kyrkofamiljens grundläggande ecklesiologi och liturgiska hållning att anknyta till liturgisk struktur och uttrycksformer i de övriga kyrkorna i det svenska samhället.

2. BIBELMOTIV FÖR ÄKTENSKAPET

Alla handböcker ger förslag eller tydliga anvisningar på textläsningar i vigselgudstjänsten. Ordningen kan skifta något. RKK har en tydlig markering av Ordets gudstjänst med tre läsningar från GT, epistlarna resp. evangelierna. Dessutom kan responsorielläsning från Psaltaren brukas. Partiet motsvaras i den ”inomsvenska” traditionen av en avdelning för bibelläsning, där ett eller flera bibelord kan läsas av präst/pastor eller några av brudparets vänner. Den senare anvisningen ingår i en allmän strävan efter former för ökad delaktighet från församlingens sida och en önskan att bryta ett mönster, där prästen/pastorn svarat för alla läsningar och böner.

I SMK:s kyrkohandbok finns en inledande lovsägelse i form av alternativa växelläsningar, där texten från 1 Mos 26a-27 infattas i en lovprisning från olika psaltarställen. Bibelläsningen fortsätter sedan med andra texter.

Valet av motiv i läsningarna och av bibelställena som sådana är påfallande lika i den ”inomsvenska” traditionen och den katolska. De ortodoxa kyrkornas vigselordning rymmer en mängd bibliska och hagiografiska motiv och gudstjänstens trolovnings- och vigseldelar sammanflätas med sång av Ps 128.

Vigselgudstjänstens bibelmotiv i de olika ritualen kan sammanfattas på följande sätt:

- a) *Skapelseordningen* enligt 1 Mos 1:26f med mannen och kvinnan som Guds avbild finns i samtliga ordningar.
- b) *Jesu ord om äktenskapet* i Matt 19:4-6 – ibland betecknade ”Jesu instiftelse av äktenskapet” – förekommer genomgående utom i RKK och OK. Såsom de enda har de i stället bland sina (exempel på) läsningar Joh 2:1-11, berättelsen om bröllopet i Kana.
- c) *Kristus/kyrkan som förebild för man/kvinna* är ett motiv, främst uttryckt i Ef 5:1-2, som direkt återfinns bara i Svk och TFT. RKK har en anspelning i sin inledande allokution (se nedan s 33), och ett närliggande motiv finns i Joh 15:9-12, ”liksom Fadern har älskat mig... bli kvar i min kärlek”, ett bibelord som finns i RKK, SMK och TFT.
- d) *Om kärleken och troheten* finns i stort sett samma urval i hela materialet. GT representeras mest av Höga v 8:6b-7 men t.ex. SMK lägger till Rut 1:16b-17. Epistelurvalet är likaså gemen-

samt med fr.a. kärlekens lov i 1 Kor 13 liksom Rom 12:9-12 och Gal 6:2. RKK föreslår dessutom 1 Joh 4:7-12 och OK använder Ef 5:20-33 som epistelläsning.

3.ÄKTENSKAPETS INNEBÖRD ENLIGT LITURGISK TEXT

Äktenskapets innebörd kommer naturligtvis också till uttryck i liturgisk text, särskilt inledningsord, frågor, löftesgivning och förbön. Här liksom i valet av bibliska läsningar är samsynen påfallande. I Svk kommer en kortare eller längre förklaring av äktenskapets innebörd redan efter en inledande kort lovprisning. Hos M kallas motsvarigheten ”Äktenskapsförklaringen” och den utgör där inledningen till frågorna. I RKK och SMK är funktionen densamma för inledningsorden, här anknutna till vigselpredikan. Ett vigseltal hålls dock i flertalet kyrkor vid vigselaktens avslutning i linje med den ”inomsvenska” traditionen. I OK inflikas aspekter på äktenskapets innebörd i den liturgiska texten genom hela ritualet, med bibliska och hagiografiska exempel.

Aspekter på äktenskapet som vanligen framträder i liturgisk text är följande:

a) *Äktenskapet är en Guds gåva, instiftat av Gud.* I RKK:s vigselordning och i OK-traditionen betecknas det som sakrament/mysterion, och ovan noterades att endast dessa kyrkor anger berättelsen om Jesus vid bröllopet i Kana som biblisk läsning. Samtidigt nämndes att kyrkor och samfund i den ”inomsvenska” traditionen, vilka inte kallar äktenskapet sakrament, ändå alla såsom läsning anger vad som även kallats ”Jesu instiftelse av äktenskapet”.

b) *Äktenskapet har en samhällsfunktion.* Det är ”en Guds gåva instiftat till samhällets bestånd, till människors hjälp och glädje ...”(Svk), det medverkar till att bygga upp samhället (SMK). En direkt referens till äktenskapet som byggsten i samhället saknas i såväl RKK, TFT som M. OK har ett mera eskatologiskt perspektiv, men infogar även äktenskapet i ett bibliskt och kyrkohistoriskt sammanhang. Det historiska relateras till det eskatologiska – det éskaton, fulländningen, då äktenskapet fullbordas.

c) *Gud vill kärlek mellan man och kvinna* – ofta uttryckt som att ge Guds kärlek vidare i den äktenskapliga relationen. I OK-traditionen ber man bl.a. om ”tro och endräkt i sanning och kärlek” (trolovningen) och om ”endräkt till själ och kropp” (vigseln).

d) *Ömsesidighet, växt och mognad* nämns genomgående som förutsättning för kärlekens fortbestånd, likaså makarnas gemensamma ansvar för varandra och hemmet.

e) *Livslång trohet.* Samtliga löftesalternativ såväl i den ”inomsvenska” traditionen som i RKK innehåller formuleringar om trohet ”tills döden skiljer oss åt”, alternativt ”så länge ni båda lever” eller ”i alla våra livsdagar”. Det är en otvetydig gemensam uppfattning att äktenskapslöftet gäller livslång trohet. OK ser därtill äktenskapet som en evig förening, vilken sträcker sig bortom gravnen in i uppståndelsens ljus.

f) *Makarnas uppgift att ta emot och fostra barn* anges genomgående, men genomgående markeras också att formuleringar av det slaget skall utelämnas när de inte är tillämpliga.

g) *Barnens kristna fostran* betonas starkast i RKK, särskilt genom frågan huruvida brudparet är berett att ta emot barn och ”fostra dem enligt Kristi och hans kyrkas bud”. Samtidigt inskjuts här anvisningen: ”Vid blandäktenskap behöver den icke-katolska parten inte svara på denna fråga om barnens katolska fostran.” I den ”inomsvenska” traditionen har Svk, SMK och TFT alternativ där barnens kristna fostran uttryckligen nämns men även alternativ utan sådana formuleringar. Endast M går helt förbi saken.

h) *Diakonalt perspektiv.* Synen på äktenskapet som bas för öppna relationer utåt återkommer i hela materialet. I den ”inomsvenska” traditionen tas det främst upp i förbönen med utgångspunkt i deras hem. TFT vill i allokutionen se hemlivet som utgångspunkt för gemenskapen i samhället. Ett bredare diakonalt perspektiv anläggs av RKK i den avslutande välsignelsen – ”Må ni i världen vara vittnen om Guds kärlek, så att fattiga och bedrövade hos er finner hjälp och tröst” – liksom av OK i förbönen: ”Låt himmelsk dagg komma över dem från ovan och låt dem njuta jordens goda. Fyll deras hem med vete, vin och olja och med alla goda gåvor, att de må kunna giva åt nödlidande.”

i) *Kraftkällor för äktenskapet: Ordet och nattvarden.* Det uttrycks tydligt i Svk, SMK och TFT. Dessa har dock samtidigt alternativ med öppnare formuleringar, där Guds ord och sakrament inte uttryckligen nämns. Hos M finns ingen koppling till kyrkans gudstjänst, inte heller

explicit i RKK, där sambandet dock bör framgå av kontexten, inte minst av synen på äktenskapet som sakrament. OK:s vigselgudstjänst är mycket tydligt relaterad fr.a. till nattvarden, också om denna inte firas just i samband med vigseln.

j) *Guds förlåtelse som källa till makarnas inbördes förlåtelse.* Detta kommer främst till uttryck i alloktionen och även förbönen. Svk, SMK och TFT formulerar sig på likartat sätt i alloktioner, men återigen finns alternativ med öppnare formuleringar. I M:s förbön nämns den inbördes förlåtelsen men utan tydlig förbindelse med den förlåtelse Gud ger. Inte heller i detta avseende finns denna aspekt uttryckt i RKK. I OK-traditionen hänvisas till det kristna vittnesbördet och efterföljelsen av Kristus och martyrernas exempel i kénosis (utblottelsen), att i själv-utgivande kärlek ge allt för varandra. Just boten och förlåtelsen är däremot tydligt framträdande i OK-ritualet vid eventuellt omgifte, då båda kontrahenterna ingår ett nytt äktenskap, också om det gäller änka/änkling.

k) *Vigselgudstjänst och församlingliv*

Kopplingen mellan vigselgudstjänsten och kyrkans liv i övrigt är med det sakramentala perspektivet tydlig i RKK och OK. Det sambandet hävdas av alla, men i praktiken har det funnits svaga förbindelser mellan vigselgudstjänsten och församlingens gudstjänstliv i övrigt, särskilt i den ”inomsvenska” traditionens kyrkor. I dem har därför också uttryckts ett tydligt behov att stärka sambandet. Svk och SMK har en förbindelselänk i förbönen över brudpar i församlingsgudstjänster.

I samtliga handböcker förutsätts vigseln principiellt vara en bland församlingens gudstjänster, en konsekvens inte minst av att äktenskapet ingås offentligt. Flera kyrkor markerar också möjligheten av att någon annan ur församlingen än släkt och vänner kan medverka t.ex. med textläsning. Samtidigt tas dock för givet att församling närvaron kan vara inskränkt till endast ”vittnens närvaro”. I M:s ritual kan alternativet ”församlingen” rent av saknas, medan alternativet ”vittnen” inte uttryckligen nämns i OK-traditionen.

Att vigseln är en gudstjänst innebär också att dess reguljära ort är församlingens gudstjänst- rum. Också i detta hänseende finns en diskrepans mellan de principiella förhållandena och de reella, fr.a. i den ”inomsvenska” traditionens kyrkor. I Svk är utformningen av gudstjänsten och dess praktiska anvisningar avpassade efter förutsättningarna i kyrkorummet, men det finns ingen direkt föreskrift som binder vigseln dit. Vigsel förekommer också på andra platser, nu liksom förr, då kyrkohandboken hade anvisningar för en sådan situation. Förhållandena är likartade också i den ”inomsvenska” traditionens övriga kyrkor. I RKK däremot krävs särskild dispens för extramural vigsel, och i OK är vigseln så gott som utan undantag knuten till det heliga rummet.

4. RINGEN/RINGARNA SOM TECKEN

Bakgrunden till ringväxlingen finns i ”inomsvensk” tradition alltsedan medeltiden. Att endast bruden ursprungligen tog emot en trolovningsring hör närmast samman med dess funktion att bekräfta brudköpet. När parets förening genom 1734 års allmänna lag inte längre konstituerades genom trolovningen utan vid den kyrkliga vigseln, fick ringväxlingen under vigseln symbolisera den livslånga äktenskapliga troheten. Den rättsliga förändringen och ringväxlingens symbolkaraktär kom tydligt till uttryck i Svk:s handbok 1811.

I SMF- och SAM-handboken 1983 tas för första gången hänsyn till den nya seden med en brudens och brudgummens ömsesidiga ringväxling vid vigseln, och samma hänsyn tas i vigselritualen för Svk 1986 och TFT 1987. RKK förutsätter en ömsesidig ringväxling, och i M-ritualet 2003 anges möjligheten med två ringar. Utveckling från det medeltida brudköpets bekräftelse till vigselnsymbolen för äktenskaplig trohet och 1980-talets betoning av det ömsesidiga och jämlika ansvarstagandet för föreningen vittnar om ringväxlingens starka symbolkraft.

I OK ingår ringväxlingen fortfarande i gudstjänstens trolovningsdel. Ringarna välsignas och växlas, och trolovningsparet välsignas och avger sina löften om den trohet ringarna blir synliga tecken för. Trolovningsbönen rymmer formuleringen: ”Ty Du, Herre, har fastställt att i allt skall löften givas och bekräftas”, vilket belyses med bibliska exempel (se ovan s 27). I de övriga

kyrkorna sker ringväxlingen som symbolisk bekräftelse på kontrahenternas viljeförklaring och ömsesidiga trohetslöften, dvs. vigselns centralparti. Ringväxlingens symbolik vävs in i en särskild bön med likartade formuleringar för samma vädjan: "Låt denna ring/dessa ringar vara tecknet för dem på deras löften om ömsesidig kärlek och trohet" (SMK). Teckenkaraktären uttrycks omedelbart därefter i det föreskrivna, alternativt föreslagna, formuläret för brudparets ömsesidiga löften under ringväxlingen.

Från denna consensus finns två undantag. I M:s vigselordning finns ingen särskild bön över ringarna, men ringarnas teckenkaraktär formuleras i kontrahenternas ömsesidiga löften och symboliken finns också med i de ord varmed pastorn tillkännager att äktenskapet är ingånget. TFT åter har ett alternativt förkortat vigselritual med enbart anvisningen: "Eventuell ringväxling äger rum." I det något fylligare ritualalternativet finns både bön och efterföljande ringväxling, men i bägge alternativen har verbala uttryck för ringsymboliken raderats ut.

5. ANDRA SYMBOLER OCH SYMBOLHANDLINGAR

Symbolhandlingar utöver ringväxlingen finns mest i OK (se ovan s 27f). I samband med vigselns trolovningshandling överlämnar prästen tända ljus att bäras av de trolovade sen till vigseln inne i kyrkan. När prästen förklarar makarna vigda, kröner han dem med varsin krans eller krona, ursprungligen buren t.o.m. åttonde dagen men nu bara under vigselgudstjänsten – tecken på att de är familjens kung och drottning som stått emot frestelser och är beredda till självutgivande kärlek i Kristi och martyrernas efterföljd. Brudparet dricker också tre gånger ur en gemensam bägare, symbolen för ett samliv med dryck ur glädjens likaväl som lidandets kalk. Före vigselns slutvälsignelse omsluter prästen makarnas förenade händer med stolan och under föreskriven sång för han dem tre varv runt vigselns altarbord – symbolen för evighetsvandringen i den heliga Treenighetens namn.

En för vigselns innebörd vanlig och talande symbol är brudparets förenade händer. Symbolen förekommer i OK, speciellt i slavisk tradition. I RKK skall prästen uppmana kontrahenterna att fatta varandras händer när de skall avge sina ömsesidiga trohetslöften. Samma symbolhandling finns också i M, där brudgummen håller brudens högra hand i sin under sin löftesgivning och bruden på omvänt sätt då hon avger sitt löfte. Det är givetvis samma medeltida sed som utan särskild föreskrift bevarats i det svenska bruket att kontrahenterna under löftesgivningen båda håller i ringen/ringarna som sedan växlas. Även andra symbolhandlingar kan förekomma i den "inomsvenska" traditionens kyrkor utan att vara direkt föreskrivna, t.ex. att prästen lägger sin stola över brudparets händer under förbönen – förmodligen inspirerat av ordningen i OK.

I ordningen för kyrkliga handlingar kan också insmyga sig sådant som otvivelaktigt hämtats från engelsk och amerikansk film. Dit hör t.ex. kyssen föranledd av det egenartade prästerliga medgivandet: "You may kiss the bride!". Värre och värt att kraftigt bekämpa är en nu införd sed som utgör en rest av brudköpet: att vigseln inleds med att brudens far för in och överlämnar bruden till brudgummen – hennes nya husbonde!

6. VIGSELGUDSTJÄNST OCH MÄSSA

I två av kyrkorna, RKK och OK, kulminerar vigseln i den eukaristiska kommunionen, men i bägge fallen utgör detta mer ett idealt förhållandet än det verkliga. I två kyrkor, Svk och SMK, anvisas sättet att förena vigseln med mässa – i Svk rent av i en enkel och en rikare liturgisk gestaltning. I bägge kyrkorna utgör detta svar på önskemål under 1900-talets senare del men att möjligheten utnyttjas hör alls inte till vanligheten.

Ju starkare bandet är mellan vigsel och mässa, dess starkare framstår kyrkorummet som den givna gudstjänstplatsen. På det sättet bidrar också det avskilda rummet till en predikan om sambandet mellan Guds kärlek och trofasthet och människors.

7. INTERKONFESSIONELLA ÄKTENSKAP OCH VIGSLAR

Några kyrkor inom SKR – RKK och Svk samt RKK och SMK – har i sina bilaterala dialoger uppmärksammat förhållandena för dem som lever med två kyrkor i familjen och förutsättningarna för vigselgudstjänst under medverkan av företrädare för kontrahenternas kyrkor. Även utan särskilda överenskommelser har en sådan vigselpraxis utvecklats med företrädare för två kyrkor som ”vigselförrättare”. Med annorlunda principiella förutsättningar i OK kan företrädare för andra kyrkor där inbjudas att medverka som gäster (ovan s 20).

Den vanliga formen för interkonfessionell vigsel är att den ena kyrkans liturgiska ordning följs och att den andra kyrkans företrädare inbjuds att medverka på lämpligt sätt inom den ramen. Som ett led i dialogen mellan RKK och SMK har emellertid utformats en gemensam ordning för *Ekumenisk vigselgudstjänst*. Som belysande exempel återges härefter (s 35ff) denna ordning jämte de inledande anvisningarna för gudstjänsten. Förutom annat illustreras här, hur stor strukturell och innehållslig samstämmighet som råder mellan kyrkor som representerar vad som här kallats kyrkor med en internationell respektive en ”inomsvensk” tradition.

I detta dokument ges exempel på hur en ekumenisk vigselgudstjänst kan utformas med några olika alternativ, beroende på vem som leder de skilda avsnitten. En väg till fördelning är att om vigseln hålls i ena partens kyrka, kan den andra partens präst/pastor svara för löftesgivningen.

När pastorer och präster från olika kyrkor medverkar i en vigselgudstjänst, kan uppgifterna fördelas fritt under förutsättning av att en av dem ur juridisk synpunkt (vid vigsel med laga verkan) är vigselförrättare och leder momenten "Frågorna", "Äktenskapsförklaringen" samt "Tillkännagivandet" enligt sin kyrkas ordning.

Den som leder avsnittet "löftesgivningen" (äktenskapslöftet/brudlöftena) ansvarar legalt för vigseln, att hindersprövningsintyg finns samt skriver under vigselbeviset till skattemyndigheten och antecknar vigseln i den egna församlingens vigselbok. I övrigt kan vigselbevis till brudparet undertecknas av båda vigselförrättarna.

Övriga avsnitt kan delas växelvis mellan de båda officianterna, t.ex. så, att om en leder löftesgivningen kan den andra leda förbönen. Representanter för de båda församlingarna, anhöriga eller vänner till brudparen kan svara för bibelläsningar. Psalmer, sång och musik förs in i ordningen med hänsyn till gudstjänstens helhet.

Ordning för ekumenisk vigselgudstjänst

* Inledningsmusik

Brudpar och ev. brudfölje går in tillsammans, där pastor/präst väntar, alternativt kan möta vid kyrkporten och gå före brudparet in.

Hälsningsord

Katolska kyrkans ordning

I Faderns och Sonens och den heliga Andens namn.
Vår Herres Jesu Kristi nåd, Guds kärlek och den helige Andes gemenskap var med er alla!
F Och med din ande.

Bön

Låt oss bedja.

Gud, vår Skapare, du har helgat förbundet mellan man och kvinna till [ett sakrament,] en avbild av Kristi förening med kyrkan. Ge din nåd till dessa dina tjänare, N och N, så att de kan uppfylla det löfte som de nu avger i tro.
Genom din Son Jesus Kristus, vår Herre och Gud, som med dig, Fader, och den helige Ande lever och råder från evighet till evighet.
Amen

Missionskyrkans ordning

I Faderns och Sonens och den heliga Andens namn.
Välsignad är du Gud – av dig, genom dig och till dig är allting, nu och alltid och i evigheters evighet.
Inför Guds ansikte är vi samlade till vigselgudstjänst mellan er två, NN och NN. Vi vill dela er glädje denna dag. Vi är här för att höra era löften om trohet genom livet och för att be om Guds välsignelse över er.

Låt oss tillsammans läsa [lyssna till] Bibelns ord:
P Prisa Herren, alla folk, lova honom, alla länder!
F Väldig är hans godhet mot oss,
Herrens trofasthet är evig
P Gud sade: Vi skall göra människor som är vår avbild, lika oss.
De skall härska över havets fiskar, himlens fåglar, boskapen, alla vilda djur och alla kräldjur som finns på jorden.
F Gud skapade människan till sin avbild, som man och kvinna skapade han dem.
P Din är all ära och härlighet,
Fader, Son och helig Ande,
F från evighet till evighet.
Amen

Bön

Gud, vi tackar dig för livets under. Hos dig är livets källa, i ditt ljus ser vi ljus. Underbart har du skapat oss och gett oss gåvan att kunna älska varandra. Låt kärleken och gemenskapen växa och fördjupas. I Jesu namn. Amen.

Psalm, sång eller musik

Ordet

Vanligen brukas två eller tre läsningar. Av pastorala skäl kan i vigsel utan nattvard/mässa nöja sig med en läsning, rimligen då evangeliet. I så fall bortfaller psaltarpsalmen. Nedanstående läsningar och responsoriepsalmer skall uppfattas som förslag:

Första läsningen

1 Mos 1:26-28, 31 a

(Som man och kvinna skapade han dem)

1 Mos 2:18-24

(De blir ett)

Höga v 2:8-10, 14, 16a; 8:6-7a

(Stark som döden är kärleken)

Responsoriepsalm

Ps 33: 12, 18, 20-21, 22

Omkväde/antifon:

Herrens kärlek fyller hela jorden

Ps 148: 1-4, 9-13a

Omkväde/antifon:

Prisa Herrens namn

Alternativt kan lämplig hymn sjungas eller solosång förekomma.

Andra läsningen

1 Kor 12: 31-13: 8a

(Om jag saknar kärlek har jag inget vunnit)

1 Joh 4: 7-12

(Gud är kärlek)

Rom 15: 1b-3a, 5-7, 13

(Godta varandra så som Kristus har godtagit er)

Halleluja / Lovsång före evangeliet

1 Joh 4: 8, 11

1 Joh 4: 12

Evangelium

Joh 2: 1-11

(Jesus gjorde det första av sina tecken, det var i Kana)

Joh 15:9-12

(Bli kvar i min kärlek)

Några av följande eller andra bibelord kan väljas. Pastorn eller någon eller några av brudparets vänner eller någon ur församlingen läser.

P: Låt oss nu höra Bibelns ord om kärlekens gåva och ansvar.

Stark som döden är kärleken, lidelsen obeveklig som graven. Dess pilar är flammande eld, en ljungande låga. Mäktiga vatten kan inte släcka kärleken, floder kan inte svepa bort den. (Höga v 8:6b-7)

I Ruts bok står det skrivet: Dit du går, går också jag, och där du stannar, stannar jag. Ditt folk är mitt folk, och din Gud är min Gud. Där du dör, vill jag dö, och där vill jag bli begravnen. Herren må göra mig vad som helst – endast döden skall skilja oss åt.” (Rut 1:16b-17)

Jesus sade: Skaparen gjorde från början människor till man och kvinna. Därför skall en man lämna sin far och mor för att leva med sin hustru, och de två skall bli ett. Vad Gud har fogat samman får människan alltså inte skilja åt. (Matt 19:4-6, bearb.)

Jesus sade: Liksom Fadern har älskat mig, så har jag älskat er. Bli kvar i min kärlek. Om ni håller mina bud blir ni kvar i min kärlek. Detta har jag sagt er för att min glädje skall vara i er och er glädje bli fullkomlig. Mitt bud är detta: att ni skall älska varandra så som jag har älskat er. (ur Joh 15:9-12)

Er kärlek skall vara uppriktig. Avsky det onda, håll fast vid det goda. Visa varandra tillgivenhet, överträffa varandra i ömsesidig aktning. Gläd er med dem som gläder sig och gråt med dem som gråter. (Rom 12:9-10, 15)

Kärleken är tålmodig och god. Kärleken är inte stridslysten, inte skrytsam och inte uppblåst. Den är inte utmanande, inte självisk, den brusar inte upp, den vill ingen något ont. Den finner inte glädje i orätten men gläds med sanningen. Allt bär den, allt tror den, allt hoppas den, allt uthärdar den. Men nu består tro, hopp och kärlek, dessa tre, och störst av dem är kärleken. (1 Kor 13:4-7, 13)

Församlingsång eller sång/musik

Vigseltal och vigselakt

Efter evangeliet håller prästen en vigselpredikan, som utifrån den heliga Skrift belyser det kristna äktenskapets mysterium, den äktenskapliga kärlekens värdighet [sakramentets nåd] och makarnas uppgift, varvid hänsyn bör tagas till makarnas situation.

Följande ord kan inleda eller avsluta vigseltalet:

All kärlek har sitt ursprung i Gud. Förmågan att kunna älska är en Guds gåva till oss människor. Att ingå äktenskap är en ömsesidig viljeakt: viljan att bevara och fördjupa varandras kärlek, viljan att dela varandras liv i medgång och motgång, önskan att skapa ett hem tillsammans [och där ge bar nen den trygghet de behöver], löften att vara trogna mot varandra och drömmen att åldras tillsammans i närhet och lyhördhet för varandra. Äkten skapet behöver vårdas med ömhet och omsorg för att kärleken med Guds hjälp skall växa genom åren.

Frågorna

Kära N och N.

Ni har kommit hit för att av Herren få er kärlek bekräftad inför mig som kyrkans tjänare och inför denna församling. I rikt mått välsignar Kristus er kärlek. Ni har en gång blivit helgade i dopet: i äktenskapets sakrament vill han nu berika och stärka er till att i ständig trohet ta på er äktenskapets ömsesidiga ansvar. Därför frågar jag er nu inför denna församling:

Har ni kommit hit utan tvång, av fri vilja och med uppriktigt hjärta för att ingå ert äktenskap?

- Ja

-

Är ni beredda att under hela ert liv leva tillsammans som äkta makar i ömsesidig kärlek och respekt?

- Ja

Följande fråga kan utelämnas om omständigheterna så kräver:

Är ni beredda att i kärlek ta emot de barn som Gud låter er få och att fostra dem enligt Kristi och hans kyrkas bud?

- Ja

Brudlöftena

Då ni alltså vill ingå äktenskapets heliga förbund uppmanar jag er att fatta varandras händer och så inför Gud och denna församling ge uttryck åt ert samtycke.

Jag, NN, tar dig, NN, till äkta hustru och lovar att vara dig trogen i medgång och motgång, i sjukdom och hälsa och att älska och ära dig i alla våra livsdagar.

(upprepas, nu med "äkta man")

Må Gud i sin godhet bekräfta och välsigna det samtycke som ni inför denna församling klart och öppet har uttalat. Vad Gud har förenat får människan inte åtskilja.

Amen

Ringarna växlas

Herre. Välsigna och helga dina tjänare i kärleken till varandra. Låt dem i dessa ringar se ett tecken på den trohet och en påminnelse om den kärlek som de har lovat varandra. Genom Jesus Kristus, vår Herre.

Amen.

Brudgummen ger bruden ringen och säger:

N, ta emot denna ring och bär den som ett tecken på min kärlek och trohet. I Faderns och Sonens och den helige Andens namn.

Bruden ger brudgummen ringen och säger:
(samma lydelse)

*Frågorna

Bruden överlämnar ev. blommor till någon som håller dem t.o.m. välsignelsen. Här används brudgummens och brudens hela namn. I fortsättningen kan antingen endast tilltalsnamnet eller tilltalsnamnet följt av släktnamnet, användas.

P: Inför Gud och i denna församlings/dessa vittnens närvaro frågar jag dig, NN: – Vill du ta emot NN som din hustru och älska henne i lust och nöd?

Svar: Ja.

(upprepas, men nu med "man" resp. "hennes")

*Bön över ringen/-arna

P: Gud, du som är alltings skapare och livgivare, välsigna NN och NN i deras äktenskap och deras liv tillsammans: Låt denna ring/dessa ringar vara tecknet för dem på deras löften om ömsesidig kärlek och trohet. I Jesu namn.
Amen.

Pastorn lämnar över ringen/-arna

*Äktenskapsförklaringen

Äktenskapsförklaring kan utföras av brudparet i samråd med pastorn. Den måste innehålla uttryck för den egna viljan till äktenskapet, men kan i övrigt vara personligt uttryck för kärleken.

Här ges exempel:

P: Låt oss höra er äktenskapsförklaring.

Mannen säger:

NN, jag älskar dig. Därför tar jag emot dig som min hustru. Jag vill dela glädje och sorg med dig och vara dig trogen till livets slut/tills döden skiljer oss åt. Som tecken på detta ger jag dig denna ring.

Ringväxling eller: brudgummen sätter ringen på brudens finger

Kvinnan säger:

NN, jag älskar dig. Därför tar jag emot dig som min man. Jag vill dela glädje och sorg med dig och vara dig trogen till livets slut/tills döden skiljer oss åt. Som tecken på detta ger jag dig denna ring/tar jag emot denna ring.

*Tillkännagivandet

P: Ni har nu ingått äktenskap med varandra och /nu har ni / bekräftat detta inför Gud och denna församling/dessa vittnen. Som Jesu Kristi tjänare säger jag: Ni är nu man och hustru. Må Gud vara med er nu och alltid. I Faderns och Sonens och + den helige Andens namn.

Församlingen sätter sig.

Förbön

Förbönen formuleras på ett sådant sätt att den passar den givna situationen.

Förslag finns i respektive kyrkas rituale/kyrkohandbok.

Välsignelse av brudparet

Kära vänner, låt oss anbefalla dessa båda åt Gud, dessa som nu har förenats i ett äkta förbund. Låt oss låter dem leva i trogen kärlek till varandra.

Alla ber en kort stund under tystnad.

Gud, du har upphöjt detta heliga förbund mellan man och kvinna till [ett sakrament,] en avbild av Kristi förening med kyrkan. Vänd nu din blick till din tjänarinna N, som ber om din välsignelse idag när hon förenas med N. Skydda henne, ge henne kärlekens och fridens gåvor och låt henne efterlikna de heliga kvinnor som prisas lyckliga i den heliga Skrift. Må hennes mans hjärta förlita sig på henne, må han i henne se en jämlike och medarvinge till nådens liv, må han älska henne med samma kärlek som Kristus har älskat kyrkan med.

Vi ber dig, Herre, för båda dessa tjänare, att de blir förenade med trons och dina budords band i en obrottslig trohet mot varandra. Må den behaga dig med sina liv, må de stärkas av Kristi evangeliums och bli hans vittnen inför alla. [Må de bli goda föredömen för sina barn och båda få se sina bambarn]. Må de leva ett långt och lyckligt liv tillsammans och till sist nå fram till saligheten i ditt himmelska rike. Genom Jesus Kristus, vår Herre.

Amen.

Fader vår, som är i himmelen.
Helgat varde ditt namn.
Tillkomme ditt rike.
Ske din vilja, såsom i himmelen så ock på jorden.
Vårt dagliga bröd giv oss idag,
och förlåt oss våra skulder,
såsom ock vi förlåta dem oss skyldiga äro,
och inled oss Icke i frestelse,
utan fräls oss ifrån ondo.
Ty riket är ditt och makten
och härligheten i evighet.
Amen

Vi ber tillsammans med hela din kyrka:

Vår Fader, du som är i himlen.
Låt ditt namn bli helgat.
Låt ditt rike komma.
Låt din vilja ske på jorden så som i himlen.
Ge oss idag det bröd vi behöver.
Och förlåt oss våra skulder,
liksom vi har förlåtit dem som står i skuld till oss.
Och utsätt oss inte för prövning,
utan rädda oss från det onda.
Ditt är riket.
Din är makten och äran i evighet.
Amen.

Välsignelsen

Må Gud allsmäktig skänka er sin glädje [och välsigna er med barn].

Amen

Må Kristus, Guds enfödde Son, vara er nära i medgång och motgång.

Amen

Må den helige Ande alltid utgjuta sin kärlek i era hjärtan.

Amen

Gud allsmäktig välsigne er alla, Fadern och Sonen och den helige Ande.

Amen

Gå i Herrens frid.

– Gud, vi tackar dig.

Förbön

Kärlekens Gud, vi tackar dig för denna dag, för dess glädje och förhoppningar. Vi ber för det äktenskap som NN och NN har ingått inför dig. Låt deras liv tillsammans präglas av tillit och respekt för varandra. Hjälp dem att utveckla det bästa inom sig. Bevara dem från att i själviskhet skada varandra eller begära för mycket. När svårigheter kommer, för dem då närmare dig och varandra. Lär dem att ge och ta emot förlåtelse, tröst och trygghet. Låt dem i tider av glädje och medgång tillsammans få tacka dig. Hjälp dem så att deras hem får vara en öppen och varm gemenskap. Låt dem dag för dag ta emot glädje och kraft ur din hand. I Jesu namn.

Amen.

Psalm Postludium

